

SIGNUM

SUOMEN TIETEELLINEN KIRJASTOSEURA

KANSALLINEN JULKAISUMETRIIKKAOPAS

LIBER2022

Kirjastot tutkimus- ja
innovaatiotoiminnassa

IFLA WLIC 2022

Poimintoja Dublinin
konferenssista

PAKOPELIT TIEDONHANKINNAN OPETUKSESSA

Julkaisija

Suomen tieteellinen kirjastoseura
(STKS)

<http://www.stks.fi/>

Signum verkossa

<http://journal.fi/signum>

Puheenjohtaja

Anne Lehto

Tiedekirjasto Tritonia

Vaasan yliopisto

anne.lehto@tritonia.fi

Puh. 029 449 8500

Sihteeri

Tuula Hurskainen

Suomen ympäristökeskus /

Tietopalvelu

PL 140, 00251 Helsinki

tuula.hurskainen@syke.fi

Puh. 0295 251 191, 0400 148 862

Signumin päätoimittaja

Mika Holopainen

mika.holopainen@helsinki.fi

Toimitussihteeri

Minna Marjamaa

minna.marjamaa@laurea.fi

Kannet, ulkoasu ja taitto

Petri Fills

mail@petrills.com

ISSN 0355-0036

SIGNUM

Tässä numerossa

Luottamuksen varassa kohti uudenlaisia kumppanuuksia.....	3
LIBER2022-konferenssin kuulumisia.....	4
Vastuullista julkaisumetriikkaa edistämässä – Kansallinen julkaisumetriikkaopas.....	13
Pedagogiset pakopelit tiedonhankinnan opetuksessa.....	17
Avoimen tieteen koulutukset avoimena – mikä muuttui?.....	25
Osaamisen kehittämistä ja verkostoitumista IFLAssa – poimintoja WLIC 2022 Dublinin konferenssista.....	32
Esittelyssä Kansalliskirjaston uusi ylikirjastonhoitaja Kimmo Tuominen.....	38
Kirja-arvostelu: E pluribus unum – monesta yhdeksi.....	39
Mitä on julkaisujen avoin saatavuus?.....	42
Uutisia lyhyesti.....	45
Tervetuloa Suomen tieteellisen kirjastoseuran syyskokoukseen!.....	46

SUOMEN TIEDELLINEN KIRJASTOSEURA

FINLANDS VETENSKAPLIGA BIBLIOTEKSSAMFUND THE FINNISH RESEARCH LIBRARY ASSOCIATION

Luottamuksen varassa kohti uudenlaisia kumppanuuksia

Maija-Leena Huotari ja Mirja Iivonen kirjoittivat vuonna 2004 Informaatio-tutkimus-lehteen [artikkelin](#) yliopistokirjastoista strategisina kumppaneina, joilla on tärkeä rooli yliopistojen tietoprosesseissa. Strategisella kumppanuudella tarkoitetaan määritelmän mukaan kahden tai useamman toimijan välistä toimintamallia, jossa osapuolet tekevät toisiaan täydentäviä, molempia hyödyttäviä toimenpiteitä ja investointeja pitkäjänteisessä yhteistyösuhteessa. Huotarin ja Iivosen artikkelissa yliopistokirjastoilla nähtiin paljon mahdollisuuksia, mutta myös haasteita. Ollakseen uskottavia kumppaneita kirjastojen olisi kyettävä kohtaamaan käyttäjien laajenevat vaatimukset, omaksumaan nopeasti teknologiset ja muut innovaatiot sekä ennakoimaan proaktiivisesti muutoksia markkinoilla.

Kirjastojen strateginen kehittäminen, verkostoituminen ja osaamisen laajentaminen ovat nousseet viime vuosina yhä tärkeämmiksi. Vaikka tieteelliset kirjastot tarjoavat monipuolisesti tukea tutkimukselle esimerkiksi tietoineistojen välittäjinä ja tutkimusdataan liittyvän asiantuntijatiedon tarjoajina, niiden rooli tutkimushankkeissa jää yleensä epäviralliseksi. Kirjastot kuitenkin kehittävät koko ajan osaamistaan, joten jatkossa mahdollisuudet viralliseen rooliin myös tutkimushankkeissa toivottavasti paranevat.

Toisaalta tieteellisillä kirjastoilla on vankka perusta ja perinne koko tiedeyhteisön kumppanina, joka pyrkii tukemaan kaikkia tutkijoita tasapuolisesti omien resurssiensa puitteissa. Kirjas-

ton palveluihin liittyvä luottamus ja hyvä maine ovat tärkeitä lähtökohtia myös uudenlaisten kumppanuuksien rakentamiselle.

Olemme viime vuosien koronapandemian seurauksena ehtineet kokea isoja muutoksia, kuten siirtymisen työelämän hybridimalliin. Elämme edelleen – tai jälleen – monella tavalla murrosten ja epävarmuuden aikaa. Uhkakuvista huolimatta kirjastoilla on paljon mahdollisuuksia, kun toimimme ennakkoluulottomasti ja yhteistyötä kehittäen niin sisäisesti kuin tutkimusyhteisön suuntaan.

* * * *

Tämä Signumin numero tarjoaa kaksi artikkelia, joissa kerrotaan kuulumisia kirjastoalan kansainvälisiltä kentiltä. Viime kesäkuussa Odensessa pidetyn LIBER-konferenssin antia kuvataan Mari Elisa Kuusniemen, Anne Lehdon ja Susanna Nykyrin kirjoittamassa artikkelissa. Sinikka Luokkanen ja kumppanit ovat puolestaan kirjoittaneet Dublinissa pidetystä IFLA:n WLIC 2022-konferenssista.

Kansallisen metriikkaoppaan sisältöä ja toteutukseen liittyvää yhteistyötä kuvataan Jani Sassalin ja muiden kotimaisten metriikka-asiantuntijoiden artikkelissa. Joonas Koironen puolestaan on kirjoittanut kiinnostavan artikkelin pakopelin soveltamisesta tiedonhaun perusteiden opetuksessa. Kati Laakso kollegoineen kertoo kokemuksista avoimen tieteen koulutusten järjestämisestä globaalisti avoimena koulutuksena.

Toivotan koko toimituksen puolesta antoisia lukuhetkiä ja levollista syksyä!

Mika Holopainen

Mari Elisa Kuusniemi, Anne Lehto ja Susanna Nykyri

LIBER2022-KONFERENSSIN KUULUMISIA

LIBER-konferenssin teema oli tänä vuonna kirjastot tutkimus- ja innovaatiotoiminnassa. Tieteellisten kirjastojen asiantuntijaroolit eivät rajoitu tukipalveluihin, vaan ne laajentuvat kohti tutkimuksen kumppanuutta ja johtajuutta. Ukrainan kirjastojen tilanne, kansalaistiede ja tutkimusdata nousivat vahvoiksi puheenaiheiksi niin pääpuheenvuoroissa kuin työpajoissa. Suomalaisten esitykset olivat konferenssin kärkeä.

LIBER kokosi tänä vuonna lähes neljäsataa osallistujaa pohtimaan yhdessä alamme ajankohtaisia aiheita. Ohjelmassa oli tarjolla kolme pääpuheenvuoroa, kaksi paneelikeskustelua, kaksitoista temaattisesta sessiota, kymmenen työpajaa, kaksitoista posterisittelyä ja 59 näytteilleasettajaa. Järjestön jäsenkokous pidettiin konferenssin yhteydessä. LIBER:in tapahtumapaikkana oli hurmaava Odense Tanskassa ja mainioista järjestelyistä vastasi Syddansk Universitet. Esityskalvot ja posterit on julkaistu Zenodossa pdf-muodossa (LIBER 2022).

Pääpuheenvuoroissa Ukraina, EOSC ja kansalaistiede

Ukrainan kirjastot yhteisönsä tukena

Avauspuheenvuoron piti Ukrainan kirjastoseuran puheenjohtaja ja Kiovan tieteellisen ja teknisen kirjastonjohtaja Oksana Brui. Puhujanpöytä oli puhetta varten koristeltu Ukrainan lipulla ja puhe käsitteli Ukrainan tilannetta

ja ukrainalaisten kirjastojen tekemiä nopeita muutoksia toiminnassa sodan alettua. Kirjastot tarjoavat pakolaisille väliaikaista majoitusta, ruokaa ja jakavat muuta tukea. Yleisistä kirjastoista toimitetaan lautapelejä lauttavaa pommisuijiin.

Puheessa Brui kertoi tuhosta, jonka sota aiheuttaa ukrainalaiselle kulttuuriselle pääomalle. Sadat kirjastot ja niiden kokoelmat ovat tuhoutuneet pommituksissa. Kulttuuriperintöä yritetään pelastaa ja yksi kirjastojen uusi tehtävä on siirtää kulttuuriperintöä turvaan. Monet kirjaston työntekijät ovat paenneet maasta, mutta jäljelle jääneet tekevät äärimmäisen arvokasta työtä yhteisönsä hyväksi. Yleisössä ei yksikään silmä pysynyt kuivana ja Brui sai puheensa lopuksi raikuvat aplodit seisomaan nousseelta yleisöltä. (Ks. esityskalvot: Brui 2022)

EOSC – kirjastot kumppanina

Toisen konferenssipäivän pääpuheenvuoron piti EOSC:in johtokunnan puheenjohtaja Karel Luyben. Puheen aiheena oli luonnollisesti EOSC. Puhees-

sa korostettiin kirjaston roolia tärkeänä kumppanina tietoinfrastruktuurien luomisessa EOSC:in rakentamiseksi. Puheessa Luyben kutsui tieteellisiä kirjastoja osallistumaan entistä aktiivisemmin EOSC-työhön, toki mainiten samalla, että monet ovatkin jo mukana esimerkiksi EOSC:in asiantuntijatyöryhmien työssä ks. EOSC Task Forces. (Ks. esityskalvot: Lyuben 2022)

Kansalaistiede edistyy – kirjastot vahvasti mukana

Kolmannen pääpuheenvuoron piti Darlene Cavalier (2022) kirjastojen vahvistuvasta asemasta kansalaistieteen edellytysten edistäjänä. Cavalier toimii professorina Arizona State Universityssä. Puheessaan Cavalier esitteli, miten kirjastot tukevat elinikäistä oppimista kansalaistieteen keinoin ja strategioita ja keinoja edistää kansalaistieteen palveluiden kehittämistä sekä rohkaisi jakamaan ideoita ja kokemuksia – vertaisoppimaan ja kehittämään yhdessä. Cavalier määritteli kansalaistieteen globaaliksi liikkeeksi, joka mahdollistaa ihmisten kaikkialla ja kaikkina aikoina osallistumisen tieteelliseen tutkimukseen tekemällä ja jakamalla havaintoja tieteentekijöiden kanssa.

Kansalaistieteellä ihmiset voivat vaikuttaa asioihin, joista välittävät. Cavalier esitteli erilaisia kansalaistieteen kansainvälisiä verkostoja ja sitä, milaista vaikutusta kansalaistieteellä on ollut. Kansalaistieteen keinoin tiedämme esimerkiksi, että lintupopulaatiot ovat vähentyneet 50 prosentilla, na-

vassamme asuu 50+ bakteerityyppiä ja yötaivaalla on uudentyypinen auroora, ja Alzheimerin taudin tutkimus on nopeutunut.

Kirjastoilla voi olla merkittävä rooli yhdistäessään luonnosta ja tieteistä nauttivat kansalaiset tutkijoiden projekteihin ja tällaiselle työlle löytyy jo välineitä ja alustojakin. Cavalierin puheissa ja esimerkeissä korostui erityisesti yleisten kirjastojen aktiivisuus, mutta haasteet, välineet ja keinot ovat silti pitkälti samoja koko KAM-sektorilla. Myös medialla on roolinsa tietoisuuden lisäämisessä.

Kansalaistieteen merkitys on myös vahvasti esillä UNESCO:n Avoimen tieteen suosituksessa. Monissa suomalaisissakin tiedekirjastoissa on jo ryhdytty pohtimaan kansalaistiedettä kirjastopalveluna ja kansalaistiede näkyy jo laajasti mainintoina tutkimusorganisaatioiden avoimen tieteen linjauksissa. Sitä jäsennellään ja kehitetään myös AVOTT:in piirissä, mutta palvelukonseptina se ei ole Suomessa vielä kovinkaan edistynyt.

Oksana Brui piti konferenssin avauspuheenvuoron.
Kuvaaja: Susanna Nykyri

Liberin työpajat

LIBER:issä toimii tällä hetkellä kymmenen työryhmää, jotka käsittelevät ja edistävät niin kirjastoalan perinteisiä kuin uusiakin avauksia. Työryhmät järjestivät ennen varsinaista konferenssia työpajoja, joissa saattoi tutustua työhön. Kirjoittajat osallistuivat niistä kahteen, jotka erityisesti liittyivät kirjoittajien kehittämistehtäviin. Työpajat tarjoavat mahdollisuuden syventyä aiheeseen ja keskustella erilaisista ratkaisumalleista sekä jakaa kokemuksia ja keksiä yhdessä uusia ideoita.

Kansalaistieteen työpaja

LIBER:in Citizen Science -työryhmä järjesti erittäin innostavan työpajan kansalaistieteestä. Työryhmä on saanut valmiiksi Citizen Science for Research Libraries -oppaan. Margaret Gold, Tiberius Ignat, Thomas Kaarsted ja Anne Kath Overgaard fasilitoivat keskustelua, jossa jaettiin jo tehtyjä edistysaskeleita ja ideoitiin tulevan kehittämistyön suuntia.

Sen lisäksi että kansalaistieteellä voi olla merkittävä rooli tutkimuksen teossa, se on tärkeä osa avoimen tieteen kehittämistä, tieteen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden lisäämistä ja kansalaistaitojen kehittämistä. Kansalaistiede onkin vahvasti mukana myös LIBER:in laatimassa avoimen tieteen tiekartassa ja UNESCO:n avoimen tieteen suosituksessa.

Työpajassa tunnistettiin, että kirjastoissa on jo laajasti tehty yksittäisiä kansalaistiedettä edistäviä toimia,

mutta jäsennelty kirjaston rooli kansalaistieteessä ja palvelutarjonnan luominen on vielä harvinaista. Työpajan vetäjät esittelivät University of Southern Denmarkin Kansalaistieteen keskuksen toiminnan palvelumuotoilua. Keskus aloitti toimintansa jo 2016 (ks. lähemmin keskuksesta: <https://www.sdu.dk/en/citizenscience>). Palvelu voidaan muodostaa kirjaston ja tiedekuntien yhteisenä palveluna tai osana avoimen tieteen palveluita. Tärkeintä palvelumuotoilussa on tunnistaa, että se edellyttää monen erilaisen toimijan yhteistyötä ja kumppanuutta.

Yhdessä todettiin, että yliopistojen avoimen tieteen linjaukset eivät vielä juurikaan käsittele kansalaistiedettä. Kirjastoissa on jo nyt paljon osaamista ja annettavaa kansalaistieteen kehittämiseen ja kirjastot voisivatkin olla luonteva taho vastaamaan kansalaistieteen edistämisestä osana tutkimuksen tekoa ja palveluita tutkijoille. Yleisten kirjastojen yhteistyön potentiaalia ei myöskään ole vielä juuri huomattu.

Työryhmään toivotaan lisää aktiivisia jäseniä ja sen tuotoksiin voi tutustua ja toimintaa seurata myös työryhmän työskentelyalueen kautta (ks. LIBER Citizen Science Working Group). Suomessa kansalaistieteen kehittämiseksi on tehty myös AVOTT:in piirissä kansallisen tason Kansalaistieteen suositus (2022) ja yliopistokirjastoissa on jo tehty avauksia ja tietoisuuden lisäämistä esimerkiksi Libguiden muodossa (Katso esimerkiksi Tampereen yliopiston kirjaston kansalaistieteen opas, ks. <https://libguides.tuni.fi/kansalaistiede>).

Datanhallinnasta

LIBER:in datanhallinnan työryhmän työpajassa jaettiin tänä vuonna oppeja, jotka on saatu LIBER:in datanhallinnan yhteistyöstä (*Data management cooperation in practice: Lesson learned*). Työpaja jakaantui ensimmäisen puoliskon lyhyisiin esityksiin ja toisen puoliskon Menti-työkalulla fasilitoituun keskusteluun.

Lyhyissä esityksissä kerrottiin datanhallinnan palveluiden kehittämiseen liittyvistä yhteistyöprojekteista yliopiston eri yksiköiden kesken sekä EOSC työryhmätyöskentelystä. Työryhmän puheenjohtajat Liisa Lembinen ja Mari Elisa Kuusniemi (aka MEK) kertoivat EOSC-Nordic -projektista. Projektin suomalaiset asiantuntijat CSC:ltä, Tietoarkistosta ja Helsingin yliopiston kirjastosta ovat työskennelleet Skandinaavien ja Balttien kanssa auttaen datarepositorioita kehittämään palveluistaan enemmän FAIR-periaatteiden mukaisia ja hakemaan laatusertifiointia palveluilleen.

Core Trust Seal on yleisin datarepositoriolle myönnettävistä laatusertifikaateista. Sertifikaatti auttaa käyttäjää tunnistamaan luotettavan ja laadukkaasti ylläpidetyn datarepositorion. Ilman sertifikaattia laadun arviointi on hankalaa, vie aikaa ja jää käyttäjän vastuulle. Käyttäjät ja myös tutkimusrahoittaja ja kustantajat ovat nykyisin yhä tietoisempia sertifikaattien tärke-

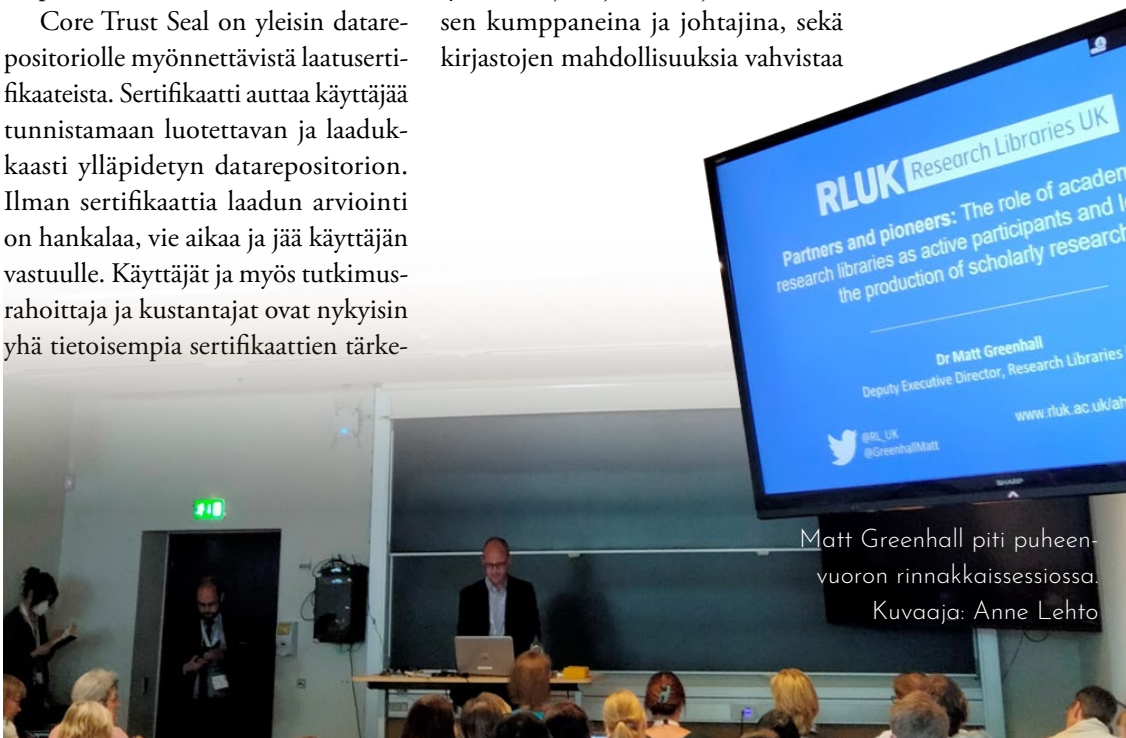
ydestä. Siksi repositorioiden kannattaa hankkia laadusta kertova sertifikaatti.

EOSC-Nordic-projektissa opittiin erilaisia asioita. Lembinen sai tukea Tarton yliopiston datarepositorion kehittämiseen ja oppi Core Trust Sealin itsearviointikysymysten avulla, mitä vaaditaan laadukkaalta repositorion ylläpidolta. Kuusniemi taas oppi datarepositorioiden Core Trust Seal sertifioinnista yhdessä kokeneemman asiantuntijan kanssa. Osaavan asiantuntijan kanssa työskentely osoittautui tehokkaaksi tavaksi oppia uutta kohtuullisen vaativasta aiheesta.

Poimintoja ja ideoita rinnakkaisessioista

Tieteellisten kirjastojen rooli tutkimuksen tuottajina

Matt Greenhall kertoi brittiläisestä RLUK:n ja Arts and Humanities Research Councilin yhteistyöprojektista, jossa oli selvitetty tiedekirjastojen rooleja tutkimuksen kumppaneina ja johtajina, sekä kirjastojen mahdollisuuksia vahvistaa

Matt Greenhall piti puheenvuoron rinnakkaisessioissa.
Kuvaaja: Anne Lehto

roolejaan perinteisestä tukipalvelusta kumppaneiksi ja johtajiksi. Lisäksi projektissa oli kerätty tietoa mahdollisista esteistä kirjastojen roolin kehittämiseen ja pohdittu keinoja niiden ylittämiseen.

Raportin tulokset osoittavat, että kirjastoilla olisi hyvä mahdollisuus toimia keskeisinä katalyyttinä tutkimushankkeissa. Kirjastot ovat jo jonkin verran toimineet muodollisina hankkehakijoina, mutta vain pieni osa on toiminut tutkimuksen vastuullisena johtajana tai muissa johtorooleissa. Selvityksen tulos ei yllätä: yleisin rooli kirjastoilla oli toimiminen tutkimuksen tukena. Yhtenä esteenä kirjastojen roolin laajentamiselle nousi hanke- ja apurahahakemusten kirjoittamiseen tarvittavan ajan ja osaamisen puute. (Ks. esityskalvot: Greenhall 2022.)

Vaikka tieteellisten kirjastojen asiantuntijarooli on viime vuosina vahvistunut ja tunnustettu julkaisupalveluiden, avoimen tieteen ja joiden-

kin datanhallinnan palvelujen osalta, ei kirjastoja yleensä mielletä tutkimusprojekteissa varsinaisiksi kumppaneiksi. Vielä harvemmin näemme tieteellisten kirjastojen johtamia tutkimushankkeita. Miten siis kehittää tieteellisten kirjastojen roolia tutkimuksessa? LIBER-konferenssissa avattiin uusia mahdollisuuksia kirjastojen roolien kasvattamiseen.

Kuusniemi ja Nykyri (2022) pitivät esityksen, jossa he avasivat tutkimusdataa julkaisutyypinä ja pohtivat kirjaston roolia datan julkaisupalveluiden tuottajana. Tarvitaan toisaalta datarepositorioita ja tietokantoja, joista hakea ja löytää organisaation tutkimusdatan metatietoja, mutta myös tukipalveluita. Kirjaston tulee tukea uusia datalehtiä ja organisaation omia dataa tuottavia tutkimusinfrastruktuureita (esimerkiksi tarjoamalla datan tunnisteita) sekä datan pitkäaikais säilytyksen palveluita. Osa kirjastoista onkin jo tarttunut toimeen. Paljon on kuitenkin vielä

Mari-Eliisa Kuusniemi ja Susanna Nykyri.
Kuvaaja: Dr. Žibute Petrauskienė

tehtävää, ennen kuin tutkimusdatan julkaisemisen palvelut ovat yhtä kattavat kuin perinteisillä tutkimusjulkaisuilla. Tarvitsemme tietoisuuden lisäämistä ja yhteistyötä tiedekustantajien kanssa.

Ideoita opetuksen kehittämiseen sekä tutkimuksen tukeen ja arviointiin

Konferenssin keskeinen teema oli opetuksen kehittäminen ja tutkimuksen arviointi. Kirjastojen tutkimuksen arviointiin liittyvää roolia pohdittiin suhteessa avoimeen ja vastuulliseen tieteeseen.

Avoimesti saatavilla oleva FAIR teaching and training -käsikirja

LIBER-konferenssin arvokasta antia olivat siellä esitellyt uraa uurtavat välineet ja materiaalit, joita voi hyödyntää käytännön työssä. Konferenssissa esiteltiin avoimesti saatavilla oleva How to Be FAIR with Your Data -käsikirja opetuksen ja ohjauksen tueksi (Engelhardt et al. 2021). Mari Elisa Kuusniemi on suomalaisena asiantuntijana ollut mukana laatimassa käsikirjaa. (Ks. myös esityskalvot: Schmidt et al. 2022.)

Systemaattiset kirjallisuuskatsaukset yleistyvät: kirjaston tietopalvelun renessanssi?

Lääke- ja terveystieteiden alalla systemaattinen kirjallisuuskatsaus on ollut 1990-luvulta alkaen keskeinen tutkimusmenetelmä. Viime aikoina kirjallisuuskatsausten teko on levinnyt myös

muille tieteenaloille. Kirjallisuuskatsaukset ovat omiaan edistämään kah-ta avoimen tieteen tärkeää periaatetta – tutkimuksen toistettavuutta ja läpinäkyvyyttä.

LIBER-konferenssissa Anna Marie Johnson, Alyssa Denneker ja Amy Minix esittelivät Indianan yliopiston Bloomingtonin kampuksen kirjaston kokemuksia tutkijoille suunnattujen systemaattisen kirjallisuuskatsauksen palvelujen kehittämisestä.

Kirjasto on tarjonnut tutkimusryhmille systemaattisen kirjallisuuskatsauksen palvelua. Tarjolla on ollut kartoittavan katsauksen tukea tai laajempaa asiantuntijapalvelua, jossa kirjasto osallistuu myös käsikirjoituksen tarkistamiseen. Työskentely tiiminä, jossa on mukana sekä koke-neempia että aiheeseen vasta perehtyviä informaatikkoja, on koettu hyväksi tavaksi kehittää ja ylläpitää osaamista.

Kehitetty malli ei ole ristiriidassa yleisen näkemyksen kanssa siitä, että tiedonhankinta on keskeinen osa tutkijan ammattitaitoa. Kirjaston ja tutkijan yhteistyössä systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tekeminen etenee vaiheittain, kun osapuolet tuovat yhteisen tehtävän ratkaisemiseen oman asiantuntijuutensa. Kirjaston asiantuntija voi toimia prosessissa myös tutkijoiden coachina, joka neuvoa ja auttaa löytämään parhaat ratkaisut. (Ks. esityskalvot: Johnson et al. 2022)

Ajatus kirjaston tietopalvelun renessanssista – uudenlaisesta asiantun-

Ajatus kirjaston tietopalvelun renessanssista luo paljon mahdollisuuksia.

tijatyön tuotteistamisesta katsausten luotettavuuden ja laadun parantamiseksi – luo paljon mahdollisuuksia.

Tutkimuksen arviointi

Maxence Larrieu esitteli keinoja, joilla kirjastot voivat edistää tutkimuksen arviointijärjestelmän uudistamista ja avoimen tieteen entistä parempaa huomioon ottamista tutkimuksen arvioinnissa. Pohdinta oli lähtenyt liikkeelle Université Paris Citén väitöskirjatutkijoiden bibliometriikkakoulutuksesta.

Larrieun mukaan kirjastot voivat edistää tutkimuksen arvioinnin uudistamista seuraavasti:

1) Lisäämällä kollektiivista tietoisuutta perinteisten bibliometriikan välineiden rajoitteista, jotka liittyvät erityisesti kaupallisten välineiden puutteisiin ja niiden korkeisiin kustannuksiin.

2) Promotoimalla vastuullisen tutkimuksen arvioinnin kannanottoja, erityisesti DORA-julistusta.

3) Jakamalla konkreettisia esimerkkejä ja hyviä käytänteitä siitä, miten tutkimuksen arviointia voidaan kehittää tukemaan avoimuutta ja vastuullisuutta. (Ks. esityskalvot: Larrieu 2022)

Suomen yliopistokirjastot ovat etujoukoissa laatimassa kansallisia ja kansainvälisiä vastuullisen tutkimuksen arvioinnin linjauksia. Kirjastolaisten toimesta myös Leidenin manifesti (Lahikainen, Lehto, Rousi 2018) ja DORA-julistus (Nykyri 2018) on käännetty suomen kielelle ja suosituksia on lobattu. Kirjastot ovat kouluttaneet akateemista henkilöstöä vastuullisesta arvioinnista. Julkaisumetriikan asian-

tuntijoiden yhteistyönä, Oulun yliopiston kirjaston Jani Sassalin johdolla, on julkaistu *Kansallinen julkaisumetriikkaopas* (FinnARMA-julkaisumetriikka-verkosto 2022), jossa läpileikkaavana teemana on vastuullisen julkaisumetriikan käyttö.

Suomalaisia palkittiin

Suosittellemme osallistumaan LIBER:in toimintaan. Suomalaisista tärkeässä roolissa LIBER:issä on viime vuosina toiminut puheenjohtajan tehtävässä Kristiina Hormia-Poutanen (Kansalliskirjasto) sekä nykyisessä johtokunnassa (Executive Board) toimiva Heli Kautonen (SKS). Suomalaisella asiantuntijuudella on kansainvälistä kysyntää. Tieteellisissä kirjastoissa tehtävä asiantuntijatyö on usein hyvin kansainvälistä.

Odensen LIBER-konferenssin esitykset olivat korkeatasoisia. STKS:n puheenjohtajan roolissa Anne Lehdon on ilahduttavaa todeta, että konferenssin kolmen laadustaan ja innovatiivisuudestaan palkitun paperin/esityksen joukossa oli peräti kaksi suomalaisten tieteellisten kirjastojen paperia: Kansalliskirjaston Riitta Koikkalaisen ja Niko Partasen esitys *Supporting Sámi languages in digital services* (ks. Koikkalainen & Partanen 2020) ja Mari Elisa Kuusniemen ja Susanna Nykyrin esitys *Data as a new research publication type* (ks. Kuusniemi & Nykyri 2022). Lämpimät onnitelut!

Seuraava vuosittainen LIBER-konferenssi järjestetään 5.–7.7.2023 Budapestissa. ❖

- LIBER (Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche - Association of European Research Libraries) on tieteellisten ja kansallisten kirjastojen yhteistyön ja edunvalvonnan foorumi Euroopassa.
- LIBER järjestää konferensseja, seminaareja ja muita tapahtumia, laatii kannanottoja ja suosituksia sekä edistää alan kehittämistoimia erilaisin työryhmin.
- LIBERIin kuuluu noin 420 organisaatiojäsentä.
- LIBERin toiminta perustuu pitkälti kehittämistoimien projektointiin ja eri työryhmien aktiivisuuteen.

Lähteet

BRUI, O. (2022, July 6). To survive and win: The library community in its resistance to Russia's aggression against Ukraine. Libraries in the Research and Innovation Landscape (LIBER 2022), Odense, Denmark. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6806904>

CAVALIER, D. (2022, July 8). Strengthening the Position of Libraries as Community Hubs for Citizen Science. Libraries in the Research and Innovation Landscape (LIBER 2022), Odense, Denmark. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6812255>

EOSC (2022). Advisory Groups – EOSC Task Forces [Verkkosivu] [Viitattu 8.9.2022]
Saatavilla: <https://www.eosc.eu/advisory-groups>

FinnARMA-julkaisumetriikkaverkosto (2022). Kansallinen julkaisumetriikkaopas. <https://wiki.eduuni.fi/display/CSCbibliometriikka/Kansallinen+julkaisumetriikkaopas>

ENGELHARDT, C., BIERNACKA, K., COFFEY, A., et al. (2021). D7.4 How to Be FAIR with Your Data. A Teaching and Training Handbook for Higher Education Institutions. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.5665492>

GREENHALL, M. (2022, July 6). Partners and pioneers: The role of academic and research libraries as active participants and leaders in the production of scholarly research. Libraries in the Research and Innovation Landscape (LIBER 2022), Odense, Denmark. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6807405>

JOHNSON, A. M., DENNELER, A., & MINIX, A. (2022, July 8). Faking It 'Til We Make It: Libraries Supporting Researchers in Systematic and Scoping Reviews. Libraries in the Research and Innovation Landscape (LIBER 2022), Odense, Denmark. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6812326>

Kansalaistieteen suositus (2022). Vastuullisen tieteen julkaisusarja 5/2022. Kansalaistieteen työryhmä. Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta ja Tieteellisten seurain valtuuskunta, Helsinki 2022. <https://doi.org/10.23847/tsv.230>

KOIKKALAINEN, R., & PARTANEN, N. (2022, July 6). Supporting Sámi languages in digital services. Libraries in the Research and Innovation Landscape (LIBER 2022), Odense, Denmark. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6807803>

KUUSNIEMI, M. E., & NYKYRI, S. (2022, July 8). Data as a new research publication type: What could be the role of research libraries as service providers?. Libraries in the Research and Innovation Landscape (LIBER 2022), Odense, Denmark. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6812223>

LAHIKAINEN, J., LEHTO, A., & ROUSI, A. (2018). Yliopistokirjastot ja Leidenin manifesti. Signum, 50(3-4), 29-35. <https://doi.org/10.25033/sig.77236>

LARRIEU, M. (2022, July 8). How research libraries can contribute to reform the research evaluation system. Libraries in the Research and Innovation Landscape (LIBER 2022), Odense, Denmark. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6812306>

LIBER. <https://libereurope.eu/>

LIBER 2022. Slide & Poster Presentations. <https://zenodo.org/communities/liber2022/>

LIBER Citizen Science Working Group.

<https://libereurope.eu/working-group/liber-citizen-science-working-group/>

LUYBEN, K. (2022, July 7). European Open Science Cloud: the road ahead. Libraries in the Research and Innovation Landscape (LIBER 2022), Odense, Denmark. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6807345>

NYKYRI, S. (2018). DORA-julistus (San Francisco Declaration on Research Assessment). Informaatiotutkimus, 37(4). <https://doi.org/10.23978/inf.77417>

SCHMIDT, B., STRAUBE, A., ENGELHARDT, C., DEMCHENKO, Y., GARBUGLIA, F., McCUTCHEON, V., SHANAHAN, H., VENKATARAMAN, S., VIEIRA, A., & ZHOU, B. (2022, July 7). A modular and community-driven FAIR teaching and training handbook for higher education institutions. Libraries in the Research and Innovation Landscape (LIBER 2022), Odense, Denmark. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6811593>

Kirjoittajat

MARI ELISA KUUSNIEMI
Helsingin yliopisto
mari-elisa.kuusniemi@helsinki.fi
<https://orcid.org/0000-0002-7675-287X>

ANNE LEHTO
Vaasan yliopisto
anne.lehto@uwasa.fi
<https://orcid.org/0000-0002-1040-1399>

SUSANNA NYKYRI
Tampereen yliopisto
susanna.nykyri@tuni.fi
<https://orcid.org/0000-0002-5018-5176>

Jani Sassali, Johanna Löhönen, Hanna Värri,
Anna-Kaisa Hyrkkänen ja Terhi Sandgren

VASTUULLISTA JULKAISUMETRIIKKAA EDISTÄMÄSSÄ – KANSALLINEN JULKAISUMETRIIKKAOPAS

Kansallinen julkaisumetriikkaopas (KJMO) on kansallisena yhteistyönä toteutettu ja ylläpidettävä opas julkaisumetriikasta. Se on avoimesti verkossa saatavilla ja on tarkoitettu kaikille, jotka tarvitsevat työssään tai muussa toiminnassaan tietoa julkaisujen analysoimisesta ja siihen käytettävistä välineistä. Käyttäjät eivät tarvitse esitietoja julkaisumetriikasta, mutta tieteellisen julkaisemisen käytäntöjen ja suomalaisten tutkimusorganisaatioiden toimintaympäristön tuntemus on tarpeen.

Kansallisen julkaisumetriikkaoppaan (KJMO) tuottamisesta on vastannut FinnARMA-julkaisumetriikkaverkosto. Oppaassa on esitelty julkaisumetriikkaan liittyvät keskeisimmät käsitteet sekä ohjeita siitä, miten erilaisia kohteita voidaan julkaisujen perusteella analysoida. Erilaiset indikaattorit, tiedonlähteet ja työkalut esitellään monipuolisesti. Oppaassa tuodaan myös esille julkaisumetriikkaan läheisimmin liittyviä metriikoita muista näkökulmista. Lisäksi sen sisällössä on keskeisessä roolissa vastuullinen julkaisumetriikan käyttö, joka oman lunkunsa lisäksi on upotettu näkökulmana tai nostoina oppaan muihin lukuihin.

Suomenkielinen versio oppaasta otettiin käyttöön kesäkuussa 2022. Sisällöntuotantoon ja sen kommentointiin osallistui yli 60 suomalaista asiantuntijaa syksyn 2021 ja kevään 2022 aikana. Seuraava vaihe on tuottaa oppaasta myös englanninkielinen ver-

sio ja näitä molempia versioita tullaan jatkossa pitämään ajan tasalla.

Julkaisumetriikkaa moniin tarpeisiin

Julkaisumetriikan pelikentällä on monia erilaisia toimijoita tutkimusorganisaatioiden julkaisumetriikka-asiantuntijoista tietokantojen tuottajiin. Eri toimijoilla on oma näkökulmansa aiheeseen ja he käyttävät ja tuottavat julkaisumetriikkaa eri tarkoituksiin. Julkaisumetriikan kenttä on jatkuvassa muutoksessa, palveluita ja indikaattoreita kehitetään alati. Asiantuntemuksen tasoja on monia, eikä kukaan pysty yksin hallitsemaan koko julkaisumetriikan kenttää.

Julkaisumetriikan asiantuntijaksi tullaan monia eri reittejä, mitään varsinaista yhtä koulutuspolkua ei ole. Julkaisumetriikka-asiantuntijat ovat työssäoppimisen lisäksi usein koulutautuneet erilaisilla yksittäisillä

kursseilla. Laajana jäseneltona kokonaisuutena opas tukee asiantuntijoita oman osaamisen kehittämässä ja sitä voidaan käyttää uusien asiantuntijoiden perehdyttämisen välineenä.

Sysäyksen oppaan syntymiselle antoivat vastuullisen julkaisumetriikan suositukset. Vastuullisen julkaisumetriikan suositukset ja julkilausumat ovat vastaliike julkaisumetriikan runsaaseen ja soveltumattomaankin käyttöön. Julkaisumetriikan vastuullinen toteuttaminen vaatii ymmärrystä julkaisumetriikan käsitteistä, välineistä, menetelmistä ja indikaattoreista. Opas tarjoaa eväitä tähän.

Tieteellisissä kirjastoissa julkaisumetriikka on vakiintunut osa toimintaa. Kirjastojen julkaisumetriikan asiantuntijat vastaavat monien eri tahojen haastaviin kysymyksiin ja toimeksiantoihin. Julkaisumetriikkaopas tarjoaa tukea arjen työn eri tilanteissa. Julkaisutilaisuutta varten tehdyssä kyselyssä nousi esiin useita teemoja. Opasta suunnitellaan käytettäväksi oman osaamisen kehittämässä ja opetuksen tukena. Monet mainitsivat käyttökohteena erilaiset arvioinnit. Kuten tutkimuksen ja tutkijan arvioinnin, sekä rekrytoinnit.

Askel askeleelta – matka ajatuksesta oppaaksi

Ajatus kansallisesta julkaisumetriikkaa käsittelevästä oppaasta syntyi kansallisessa vastuullisen metriikka -työryhmässä keväällä 2020, kun ryhmä työsti kansallista

suositusta julkaisumetriikan vastuullisesta käytöstä. Lopullinen päätös kansallisen oppaan tuottamisesta tehtiin FinnARMA-julkaisumetriikkaverkoston tapaamisessa syksyllä 2020 ja työ käynnistettiin kehittämissyöhmän toimesta tammikuussa 2021. Työn käynnistämisyvaiheessa työhön ilmoittautui mukaan 13 suomalaista organisaatiota, joista kustakin edustajat osallistuivat kevään 2021 aikana projektin suunnitteluun.

Kevään aikana kehittämissyöhmä suunnitteli oppaan sisällöllisen rungon ja teki muutamia jatkoon kannalta keskeisiä päätöksiä. Näihin kuuluvat mm. oppaan nimi Kansallinen julkaisumetriikkaopas ja sisällön rajoittamisen koskemaan vain julkaisumetriikkaan suoranaisesti sisältyviä teemoja. Merkitävä päätös oli myös oppaan sijainti, jossa päädyttiin CSC:n ylläpitämään Eduuni-wikialustaan. Alusta oli sinänsä helppo päätös, kun FinnARMA-verkoston muukin sisältö on samalla alustalla ja se tarjoaa mahdollisuuden ylläpitoon organisaatorajojen yli. Keskeinen päätös oli myös kaksikielisyys, eli kehittämissyöhmässä pidettiin tärkeänä oppaan olevan yksi yhteen sekä suomeksi että englanniksi.

Varsinainen sisällöntuotanto käynnistyi syksyllä 2021 ja kehittämissyöhmästä muodostettiin henkilömäärältään laajempi sisällöntuotantoryöhmä (yhteensä 35 henkilöä). Sisällöntuotantoa tukevaksi käytännöksi sovittiin jokaiselle pääluvulle nimetyt vastuuorganisaatiot, jotka pitivät

huolen oman päälukunsa sisältöjen valmistumisesta. Lisäksi työn etenemistä päätettiin seurata kuukauden välein järjestettävien välietappien avulla, joihin osallistuivat kaikki sisällöntuotantoon osallistuneet henkilöt. Nämä olivat erittäin keskeisiä päätöksiä sen suhteen, että suomenkielinen versio oppaasta saatiin kommentointikierroksia varten valmiiksi jo huhtikuussa 2022 noin kahdeksan kuukautta kestäneen sisällöntuotantovaiheen jälkeen.

Kommentointivaihe oli lopulta hyvin tärkeä osa oppaan sisällöllisen laadun kannalta. Huhtikuun lopussa käynnistynyt sisällöntuotantoryhmän sisäinen kommentointikierros oli ensimmäinen mahdollisuus tekijöillekin käydä opasta läpi kokonaisuutena. Tältä kommentointikierrokselta saatiinkin suuri määrä isoja ja pientä korjattavaa, joita pyrittiin tekemään hyvin pikaisella tahdilla. Tiukka aikataulu johtui jo etukäteen sovitusta projektin ulkopuolisten asiantuntijoiden kommentointikierroksesta, joka käynnistyi jo toukokuun puolellisissä. Tähän kommentointikierrokseen pyrittiin löytämään asiantuntijoita eri aihealueilta kuten saavutettavuus, vastuullisuus, koulutus, julkaisumetriikan asiantuntemus ja terminologinen sanastotyö. Loppujen lopuksi kommentointikierrokselle lupautui osallistumaan vielä 20 projektin ulkopuolista asiantuntijaa. Tämä kierros poiki korjaustarpeita ja aivan uusia sisältöideoita vähintäänkin saman verran kuin sisällöntuotantoryhmän oma kommentoin-

tikierros. Näitä pyrittiin huomiomaan mahdollisimman paljon ennen oppaan virallista julkaisutilaisuutta.

Elävä ja kehittyvä opas

Oppaan ensimmäinen suomenkielinen versio julkaistiin kesäkuussa 2022. Ennen julkaisua toteutetut kommentointikierrokset tuottivat yli 50 laajempaa ja lukuisia pienempiä muutosehdotuksia. Saatujen kommenttien perusteella oppaan sisältöä ja rakennetta on muokattu ja täydennetty. Kommenttien käsittelyä jatketaan vielä syksyn 2022 aikana. Syksyn aikana on myös tarkoitus yhtenäistää oppaassa käytettyä terminologiaa.

Nykyisen projektiryhmän työlliställä on vielä tuottaa oppaasta englanninkielinen versio. Käännöstyö pyritään aloittamaan vielä syksyn 2022 aikana. Kun oppaan molemmat kieliversiot on saatua valmiiksi, lopettaa tämänhetkinen projektiryhmä toimintansa nykyisessä muodossaan. Oppaan kehittämistyötä tulee jatkamaan Finn-ARMA- julkaisumetriikkaverkoston kokoama pysyvä ryhmä.

Oppaan kommentointi tullaan pitämään avoimena myös tulevaisuudessa. Täydennys- ja muutosehdotuksia voi jatkossa lähettää oppaan kunkin sivun alalaidassa olevan kommentointiominaisuuden avulla tai lähettämällä sähköpostia osoitteeseen kjmo@postit.csc.fi. Muutosehdotukset käsitellään kuukausittain järjestettävissä tapamisissa.

Joona Koiranen

PEDAGOGISET PAKOPELIT TIEDONHANKINNAN OPETUKSESSA

Metropolian Ammattikorkeakoulun kirjasto testasi pedagogisen pakopelin käyttöä tiedonhankinnan opetuksessa 2019–2020.

Oppimistulokset olivat rohkaisevia.

Mikä pakopeli?

Pakopelit ovat tosielämän seikkailupelejä, joissa ryhmä pelaajia ratkoo ongelmanratkaisua edellyttäviä tehtäviä. Pakopelissä on yleensä tarina, joka määrittää pelin ja sen tehtävien teemaa. Termi pakopeli tulee siitä, että perinteisen pakopelin tavoitteena on päästä pois suljetusta pelitilasta, esimerkiksi huoneesta. Tämä onnistuu, kun kaikki tehtävät on ratkaistu.

Pakopelejä on kuitenkin erilaisia. Osa peleistä on ns. arvoitus-, jahti- tai pelastuspelejä, joissa tavoitteena ei ole niinkään tilasta pakeneminen, vaan arvoituksen ratkaisu, kadonneen esineen tai henkilön löytäminen tai vapauttaminen. Osa pakopeleistä on kokonaan digitaalisia. Yhdistävänä tekijänä erilaisissa pakopeleissä ovat luovaan ongelmanratkaisuun perustuvat tehtävät sekä peliä katkovien fyysisten ja digitaalisten lukkojen käyttö.

Pedagogisten pakopelien määrä, eli pakopelien käyttö oppimisen, kouluttamisen ja vaikuttamisen välineenä, on lisääntynyt valtavasti viime vuosina eri aloilla. Kirjastoissa, museoissa, tiedekeskuksissa, oppilaitoksissa, nuorisotyössä, henkilöstökoulutuksessa, järjestöissä ja yrityksissä, kaikkialla missä oppimista tapahtuu, on tehty ja tehdään pakopelejä. (Kts. esim. Koiranen, 2019a, 2019b ja 2019c).

Useita oppimista tukevia ominaisuuksia

Pedagogiset pakopelit ovat yleistyneet, koska niillä on useita oppimisen kannalta hedelmällisiä ominaisuuksia. Pakopelit suunnitellaan viemään pelaajaa kohti flow-tilaa, jossa keskittyminen on täydellistä ja tekeminen tuottaa mielihyvää (flow-tilasta kt. Csíkszentmihályi, 1990).

Pakopeli antaa pelaajille haasteen. Tehtävät eivät ole helppoja, ne vaativat kykyä luovaan ongelmanratkaisuun, jolloin pelaajat saavat mahdollisuuden koetella taitojaan. Pakopelit ovat useimmiten ryhmäpelejä, joista saa yhteisöllisyyden kokemuksen: pelaajat suoriutuvat pelistä vain tekemällä yhteistyötä.

Pakopelitehtävät suunnitellaan niin, että niistä saa oivalluskokemuksia. Tehtävissä ei anneta suoria ohjeita, vaan pelaajien on keksittävä yhdessä,

Tiedonhankinnan taitojen harjoittelu soveltuu hyvin pakopelin sisällöksi, sillä pakopelaaminen on tiedonhankintaa.

miten ratkaisu löytyy. Lisäksi tehtävistä saa välitöntä palautetta: kun ratkaisu on oikein, pelissä pääsee eteenpäin. Hyvä pakopeli ohjaa riittävästi, jotta itsenäinen suoriutuminen on mahdollista ja syntyy onnistumisen kokemuksia, mutta jättää riittävästi tilaa oivaltamiselle.

Fyysisessä tilassa pelattavat pakopelit mahdollistavat ”kädet saveen” -tyyppisten tehtävien käytön. Pelaajat voivat kosketella, käännellä ja väännellä pelitilassa olevia tarvikkeita. Peli on toiminnallista ja kokemuksellista.

Lisäksi pakopelit sisältävät usein pieniä yllätyksiä, jotka lisäävät pelin mielenkiintoa. Tällaisia yllätyksiä ovat esimerkiksi erilaiset piilotetut asiat, tekniset vimpaimet, juonenkäänteet ja

lukituista lippaista löytyvät esineet ja viestit. Myös jännittävä ja/tai humoristinen tarina lisää pelin viihdyttävyyttä ja siihen uppoutumista.

Metropolian tiedonhankinnan pakopeli: Kadonneen opinnäytetyöntekijän arvoitus

Tiedonhankinnan taitojen harjoittelu soveltuu hyvin pakopelin sisällöksi, sillä pakopelaaminen on tiedonhankintaa. Pelaajilla on tiedontarve, eli heidän pitää selvittää, millä tavoin he saavat tehtävät ja lopulta koko pelin ratkaistuksi. Pelitila on informaatioympäristö, josta kaikki pelissä tarvittava tieto löytyy. Pelaajat etsivät tietoa sekä tilasta että verkosta, ja soveltavat löytämäänsä tietoa ratkaisutakseen tehtävät.

Testasimme Metropolia Ammatikorkeakoulussa tiedonhankinnan taitoja kehittävää Kadonneen opinnäytetyöntekijän arvoitus -pakopeliä 2019–2020 sosiaali- ja terveystieteiden opinnäyttevaiheen opiskelijoilla (Koiranen, 2020a). Pelin ohjeet ja materiaalit on julkaistu avoimesti CC BY-NC-SA 4.0 -lisenssillä Theseuksessa sekä avointen oppimateriaalien kirjastossa (aoe.fi).

Pakopelin tarkoituksena on toimia korvaavana vaihtoehtona opinnäytetyön tiedonhaun ohjauksen työpajoille. Pelissä osanottajat ratkovat pienryhmässä tiedonhankintaan liittyviä tehtäviä. Pelin jälkeen on keskusteluokio tietoasiantuntijan kanssa, jolloin pelaajat voivat esittää omaan opinnäytetyöhönsä liittyviä kysymyk-

siä. Keskustelun tarkoituksena on liittää pelissä käydyt tiedonhankinnan perusasiat opiskelijoiden omaan opinäytetyön tiedonhankinnan prosessiin.

Kadonneen opinäytetyöntekijän arvoitus -pelissä opiskelijat selvittävät, mitä kadonneelle opiskelukaverille on tapahtunut ja auttavat häntä palauttamaan opinäytetyönsä ajoissa. Tehtäviä on yhteensä seitsemän ja ne käsittelevät tiedonhaun prosessia, hakutekniikoita, sosiaali- ja terveystietokantoja ja niistä hakemista, sekä tiedon luotettavuuden arviointia. Pelin enimmäiskesto on tunti, mutta suurin osa ryhmistä suorittaa sen noin 45 minuutissa.

Pelitulana on käytetty noin 15–20 neliön kokoista oppimistilaksi tarkoitettua huonetta, joka sisältää pöytäta- soja, tuoleja ja esitystekniikkaa. Pelaajat toimivat huoneessa itsenäisesti ryhmänä ja peliä ohjaava tietoasiantuntija on huoneen ulkopuolella niin, että hänellä on näköyhteys tilaan lasiseinän kautta. Ohjaaja pysyy pääsääntöisesti piilossa, jotta hänen läsnäolonsa vaikuttaisi pelaajiin mahdollisimman vähän. Ohjaaja voi antaa pelaajille vinkkejä padlet-chatin kautta.

Pelin vastaanotto

E nsimmäisen vaiheen testaus järjestettiin syyslukukaudella 2019 ja siihen osallistui neljätoista vapaaehtoista pelaajaa, joista kolmetoista

vastasi pelin vastaanottoa kartoittavaan palautekyselyyn. Peli pelattiin neljässä erillisessä ryhmässä. Palautekyselyn tuloksia on käsitelty laajemmin blogitekstissä *Kokemuksia pakopelin käytöstä tiedonhaun ohjauksessa* (Koiranen 2020b).

Peliä pidettiin tavanomaista luentoa mielekkäämpänä tapana oppia.

Yli puolelle ensimmäisen vaiheen testauksen pelaajista pakopeliin osallistuminen oli kokemuksena uusi. Pelin mekaniikka, se miten pakopelissä kuuluu toimia ja miten tehtäviä ratkotaan, oli siis suurimmalle osalle ennestään tuntematonta. Vain yksi pelaajista oli kokenut pakopelaaja eli pelannut yli kolme peliä.

Kaksitoista vastaajaa oli osittain tai täysin sitä mieltä, että pakopeli on hyvä tapa oppia tiedonhaun taitoja. Yksi vastaajista ei ollut samaa eikä eri mieltä. Kaikki kolmetoista vastaajaa olivat täysin tai osittain sitä mieltä, että pelin pakopelitehtävät olivat mielenkiintoisia. Tämä näkyi myös pelin jälkeisissä keskusteluissa, joissa korostui se, että peli koettiin lähtökohtaisesti hyvin positiivisena kokemuksena.

Kyselyn ”sana on vapaa” -osiossa vastaajat kommentoivat pelin viihdyttävyyttä, mutta myös oppimiseen vaikuttavia tekijöitä. Peliä pidettiin tavanomaista luentoa mielekkäämpänä tapana oppia ja asioiden uskottiin jäävän paremmin mieleen, kun tehtäviä joutuu ratkomaan itse.

Ensimmäisen vaiheen testauksen ja palautekyselyn pääasiallisena tavoitteena oli pelin toimivuuden testaus sekä pelin kehittäminen. Testauksen ja palautteen perusteella peliin tehtiin vain vähäisiä muutoksia.

Oppimistulokset

Toisessa vaiheessa halusimme tutkia pelin oppimistuloksia verrattuna perinteisempiin tiedonhaun työpajoihimme. Tiedonhaun työpaja on 1,5 tuntia kestävä vapaaehtoinen sosiaali- ja terveystalon opinnäytetyötä tekeville opiskelijoille suunnattu työpaja, joka koostuu luento-osuudesta, jossa käydään läpi samat tiedonhaun perusasiat kuin pakopelissäkin, pienistä osallistavista tehtävistä ja keskustelusta, sekä ohjatusta tutustumisesta eri tietokantoihin.

Järjestimme lukuvuoden 2020 aikana seitsemän pakopeliä, joiden oppimistuloksia vertasimme kahteen saman lukukauden aikana järjestettyyn työ-

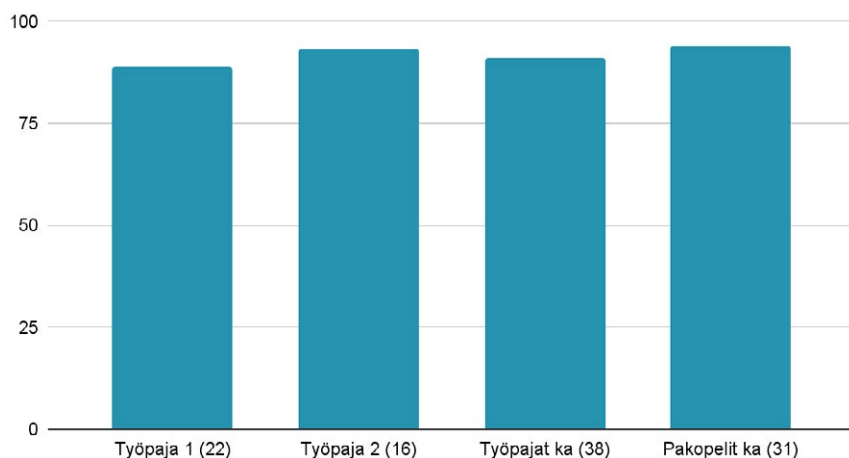
pajaan. Covid19-pandemia keskeytti tutkimuksen keväällä 2020 sekä uudelleen syksyllä, kun kaikki opetus siirtyi verkkoon eikä pakopelejä voinut järjestää. Tästä syystä testipelien määrä jäi aiottua vähäisemmäksi.

Opiskelijat osallistuivat pakopeleihin ja työpajoihin vapaaehtoisesti osana tavanomaisia opintojaan. Pakopeleihin osallistui yhteensä 31 ja työpajoihin 38 sosiaali- ja terveystalon opinnäytetyötä tekevää opiskelijaa. Oppimistuloksia kartoitimme sekä työpajojen että pakopelien jälkeen järjestetyllä Kahoot-pelillä. Opiskelijoiden lähtötaso ei tutkittu.

Opiskelijat vastasivat Kahoot-pelissä kymmeneen tiedonhankintaa käsittelevään monivalinta- ja totta vai tarua -kysymykseen, sekä kahteen työpajan antia ja omia tiedonhaun taitoja kartoittavaan itsearviointikysymykseen.

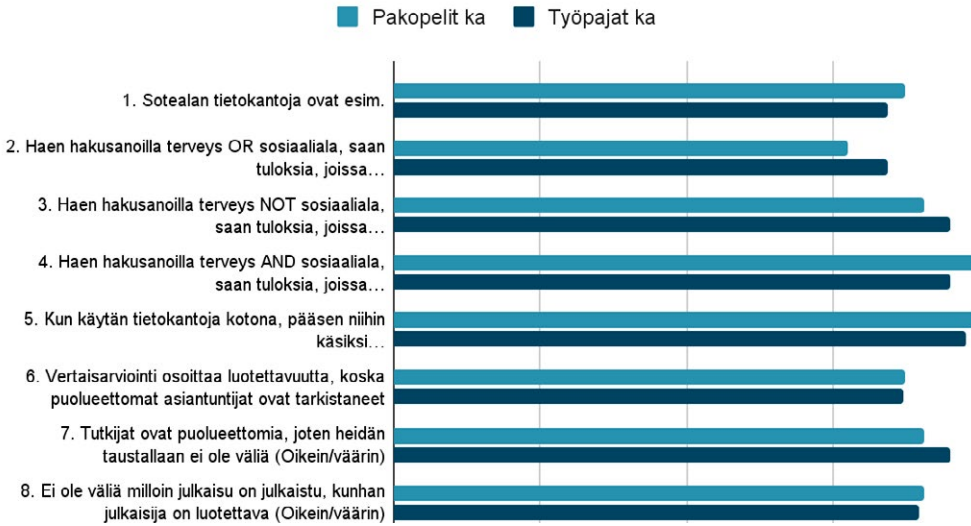
Pakopelia pelanneiden opiskelijoiden oikeiden vastausten keskiarvo

Oikeat vastaukset, %

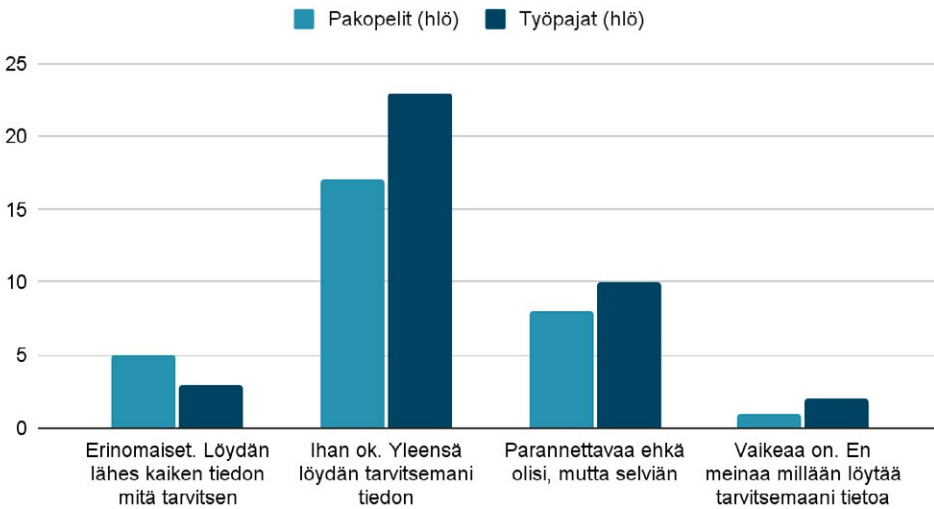
Taulukko: Oikeat vastaukset Kahoot-pelin kysymyksiin (%).

Oikeat vastaukset, %

Taulukko: Oikeiden vastausten määrä kysymyksittäin (%).

Tiedonhaun taitoni ovat...

Taulukko: Tiedonhaun taitoja koskeva itsearviointi.

oli 9,19 (keskihajonta 0,98) ja työpajaan osallistuneiden keskiarvo oli 9,16 (keskihajonta 0,89). Eri ryhmien välillä ei siis ollut merkittävää eroa. Näyttäisi siis siltä, että oppimistulokset eivät olleet riippuvaisia siitä, missä muodossa opetus järjestettiin.

Itsearviointi

Kahoot-pelin kaksi viimeistä kysymystä olivat itsearviointikysymyksiä, joista toisessa opiskelijat arvioivat omia tiedonhaun taitojaan ja toisessa oppimistaan työpajassa tai pakopelissä.

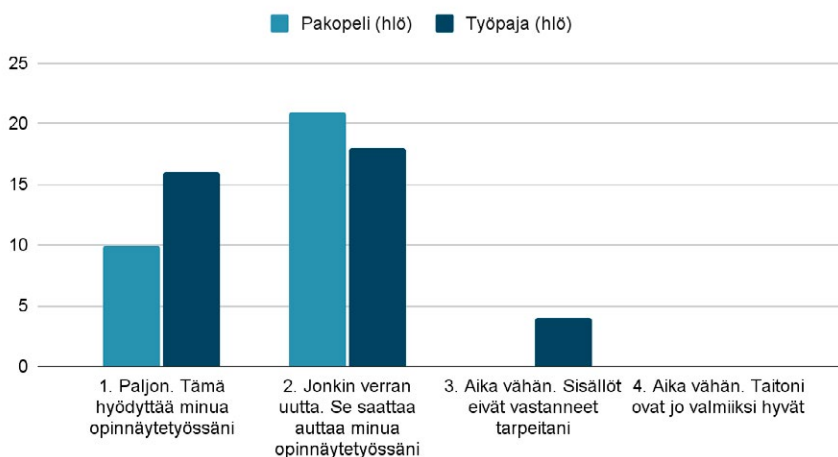
68,4 % työpajaan osallistuneista opiskelijoista arvioi tiedonhaun taitojensa olevan erinomaiset tai ”ihan ok”. Pakopeliin osallistuneista vastaava arvioi

70,9 %. Parannettavaa taidoissaan tunnisti 26,3 % työpajaan ja 25,8 % pakopeliin osallistuneista opiskelijoista, eli noin neljäsosa. Tiedonhaun koki vaikeaksi ainoastaan muutama opiskelija.

Itsearviointin perusteella pakopeliin ja työpajaan osallistuneiden opiskelijoiden tiedonhaun taidot eivät juuri poikenneet toisistaan. Pakopeliin osallistuneet arvioivat taitonsa työpajaan osallistuneita paremmiksi, mutta ero on hyvin pieni.

Työpajaan osallistuneista opiskelijoista 42,1 % arvioi oppineensa työpajassa paljon ja 47,4 % jonkin verran asioita, jotka hyödyttävät opinnäytetyön tekoa, eli yhteensä 89,5 % opiskelijoista koki hyötynensä työpajasta. 10,5 % opiskelijoista koki, etteivät kä-

Opin tässä työpajassa...

Taulukko: Opitun itsearviointi

siteltyt sisällöt vastanneet heidän tarpeitaan. Kukaan ei kokenut taitojensa olleen jo valmiiksi niin hyvät, ettei uusia asioita olisi tullut vastaan. Pakopeliin osallistuneista kaikki kokivat oppineensa pelissä joko paljon (32,3 %), tai jonkin verran (67,7 %) oppinäyte-työtä hyödyttäviä asioita.

Yhteenvedo

Tutkimuksesta saadut oppimistulokset vahvistivat käsitystämme siitä, että pakopelillä voidaan opettaa tiedonhankinnan taitoja työpajoja vastaavalla tavalla. Vaikka tutkimuksen otos oli pieni, tulokset vastaavat opiskelijoilta saamaamme palautetta.

Pedagogisella pakopelillä on paljon oppimista edistäviä etuja, joita olen kuvannut tässä artikkelissa. Hyvin tehty pakopeli tuottaa oppimisen iloa: oppimista tapahtuu melkein kuin itsestään hauskan tekemisen ohessa. Pakopelissä tapahtuu myös vertaisoppimista, sillä pelaajat keskustelevat tehtävistä, niiden mahdollisista ratkaisuista ja pelitilassa olevista asioista läpi pelin ja jakavat samalla tietoa toisilleen. Opiskelijat nostivat vertaisoppimisen merkityksen esiin toistuvasti pelin jälkeisessä keskustelussa tietoasiantuntijan kanssa.

Ryhmädynamiikan keskeisyys on sekä pakopelin etu että heikkous. Mikäli pelaajien ryhmädynamiikka ei toimi, pelikokemuksesta ei muodostu mielekästä eikä oppimista välttämättä

**Hyvin tehty pakopeli
tuottaa oppimisen
iloa: oppimista
tapahtuu melkein kuin
itsestään hauskan
tekemisen ohessa.**

tapahtu. Pelatessa tunteet tarttuvat, joten yhdenkin pelaajan negatiivinen asenne voi vaarantaa koko ryhmän pelikokemuksen. Testipelimme pelattiin 2–6 hengen pienryhmissä, joissa osa tai kaikki pelaajat saattoivat olla toisilleen tuntemattomia. Henkilökemioiden merkitys korostui, mikäli pelaajia oli vain kaksi ja he eivät tunteneet toisiaan ennestään.

Metropolia Ammattikorkeakoulun tiedonhankinnan pakopeli toteutettiin pienellä budjetilla ja suunniteltiin testausta varten aluksi vain yhdelle pienryhmälle. Seuraavaksi laajennamme pelin toimimaan useammalle yhtä aikaa pelaavalle pienryhmälle. Ryhmäkoon kasvattaminen tekee pelistä käytännöllisemmän. Samalla siirrämme osan pelin fyysisistä lukoista digitaalisiksi lukoiksi, esimerkiksi verkkosivujen salasanoiksi, jolloin pelin käyttöönnotto myös muissa korkeakouluissa on helppompaa. Myös pelin uudistettu versio tullaan jakamaan avointen oppimateriaalien kirjastossa (aoe.fi) kaikkien kiinnostuneiden käyttöön. ♦

Lähteet

- KOIRANEN, J., 2019a. Pedagogiset pakopelit: opas. Helsinki, Ääres eduEscape.
- KOIRANEN, J., 2019b. Pakopelaamalla kirjastotaidot haltuun. Kreodi 32. Ammattikorkeakoulukirjastojen verkkolehti. Espoo, AMKIT-konsortio.
- KOIRANEN, J., 2019c. ”Roolipelaa” ammattilaista – pakopelit oppimisen välineinä ammattikorkeakoulussa. Hiiltä ja timanttia -blogi, 23. 5. 2019. Helsinki, Metropolia Ammattikorkeakoulu.
- KOIRANEN, J., 2020a. Tiedonhaun pakopeli: Kadonneen opinnäytetyöntekijän arvoitus. Opas pelin kokoamiseen ja käyttöön. Helsinki, Metropolia Ammattikorkeakoulun julkaisuja, OIVA-sarja 15. Helsinki, Metropolia Ammattikorkeakoulu.
- KOIRANEN, J., 2020b. Kokemuksia pakopelin käytöstä tiedonhaun ohjauksessa. Hiiltä ja timanttia -blogi, 30. 3. 2020. Helsinki, Metropolia Ammattikorkeakoulu.
- CSÍKSZENTMIHÁLYI, M., 1990. Flow: The Psychology of Optimal Experience. New York, Harper Collins Publishers.

Kirjoittaja

JOONA KOIRANEN
Metropolia Ammattikorkeakoulu
Orcid: 0000-0003-1415-5866
joona.koiranen@metropolia.fi

Kati Laakso, Anne Sunikka ja Charlotte Forsgård

AVOIMEN TIETEEN KOULUTUKSET AVOIMENA – MIKÄ MUUTTUI?

Avoimen tieteen ja tutkimusdatanhallinnan koulutusten järjestäminen alkaa olla vakiintunut käytäntö yliopistoissa, ammattikorkeakouluissa ja tutkimuslaitoksissa. Koulutukset tarjotaan tavallisimmin oman organisaation henkilöille. Aalto-yliopiston datatukitiimi päätti kokeilla syksyllä 2021, mikä muuttuu – vai muuttuuko mikään – kun koulutukset avataan ilman rajoituksia sekä kotimaisille että ulkomaisille organisaatioille. Ilmoittautuneista yli puolet tuli suomalaisista yliopistoista ja ammattikorkeakouluista. Noin neljännes osallistujista oli aaltolaisia. Koulutukseen oltiin pääasiassa tyytyväisiä, joskin lisää käytännönläheisyyttä kaivattiin.

1. Kehittyvät avoimen tieteen ja tutkimusdatanhallinnan koulutukset

Avoimen tieteen edistämisen nousi suomalaisen tutkimusyhteisön tietoisuuteen viimeistään vuonna 2014, erityisesti opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittaman Avoin Tiede ja Tutkimus (ATT) -hankkeen ansiosta. Nelivuotisen projektin aikana avoimen tieteen koulutusta tarjottiin tutkimusorganisaatioiden henkilökunnalle. Kun avoimen tieteen koordinaatio aloitti toimintansa 2018, avoimen tieteen sivustosta (avointiede.fi) tuli samalla tärkeä paikka avoimen tieteen ja tutkimusdatanhallinnan koulutusten löytämiseksi.

Avoimen tieteen koulutukselle on ollut tunnusomaista, että koulutusta tarjotaan erillisinä luentoina eikä kursseina. Tavoitteellisia täydennys-

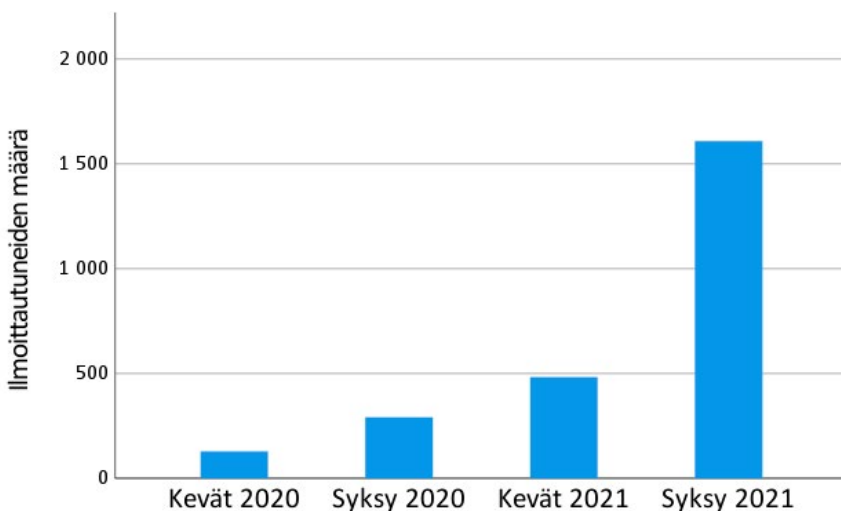
koulutuskursseja datatukea tarjoavalle henkilökunnalle ei ole tarjolla. Avoimen tieteen datakoulutus -työryhmän syksyllä 2021 toteutetun kyselyn perusteella datatukea tarjoava henkilökunta kouluttautuu pääasiallisesti itseopiskelulla tai osallistumalla koulutuksiin, joita tarjoaa jokin toinen suomalainen organisaatio. Sisäinen koulutus moniammatillisissa verkostoissa ja kokeen kollegan kouluttamana ovat seuraavaksi yleisimpiä tapoja hankkia ammatillista osaamista.

Kerromme tässä artikkelissa Aalto-yliopiston syksyllä 2021 järjestämästä avoimen tieteen koulutuksesta, joka avattiin ensimmäistä kertaa kaikille kiinnostuneille. Tulokset osoittavat, että järjestetyn kaltaiselle koulutukselle on kysyntää sekä Suomessa että sen rajojen ulkopuolella.

2. Aalto-yliopiston tutkimusdatanhallinnan koulutukset

Aalto-yliopiston datatuki järjesti koeluonteisesti muutamia koulutuksia henkilödatasta ja tallennusratkaisuista loppukeväästä 2019. Saman vuoden kesällä järjestettiin koulutus datanhallintasuunnitelmista kohdeyleisönä erityisesti Suomen Akatemian syyskuun hakuun osallistuvat tutkijat.

Kuva 1 osoittaa, että tutkimusdatan hallinnan koulutusten ilmoittautumismäärät ovat tasaisesti kasvaneet keväästä 2020 lähtien, jolloin ilmoittautumisista alettiin kerätä tilastoja.

Kuva 1. Avoimen tieteen koulutuksiin ilmoittautuneet vuosittain.

Syksyllä 2019 syntyi datakoulutusformaatti, joka on käytössä edelleenkin. Tarjoamme 1–3 tunnin luentoja valituista aiheista. Suurin osa luennoista on perusluentoja. Luentojen aiheet syntyivät miettimällä, minkälaisen asioiden ymmärtäminen ja osaaminen on tärkeää tutkijoille. Koulutukset toteutettiin vuonna 2019 luokkahuonekoulutuksina, mutta keväästä 2020 lähtien kaikki koulutukset on toteutettu verkossa.

Päätös koulutusten avaamisesta ta-

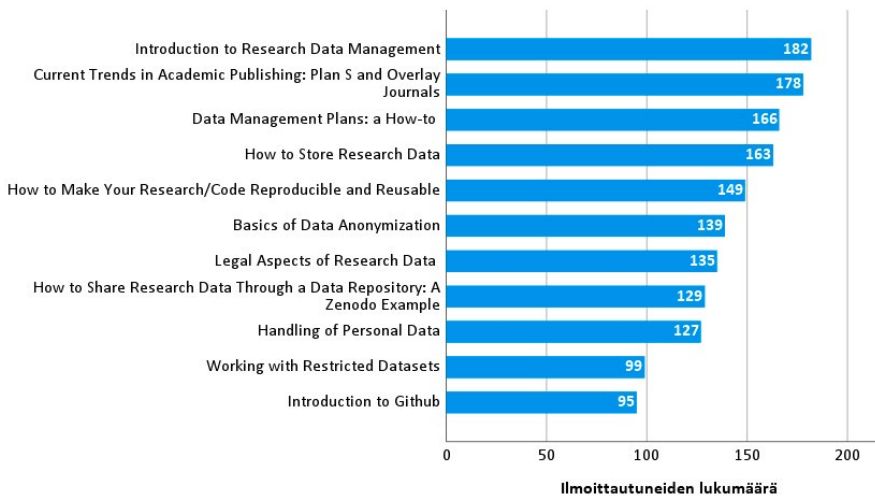
pahtui helposti. Aallon tutkimusdatan hallinnan verkosto halusi kokeilla, miten paljon kiinnostusta koulutustarjontaa herättäisi, mitkä luennot kiinnostaisivat ja mistä päin maailmaa osanottajat tulisivat. Aalto-yliopisto halusi myös lisätä tunnettuaan avoimen tieteen osaajana. Arvioimme, että avaamisen myötä viestintä koulutuksista olisi työläämpää, samoin koulutusten järjestelyt, koska koulutuksiin osallistuisi enemmän osanottajia.

3. Webinaarien sisältö, käytännön järjestelyt ja kouluttajat

Aalto-yliopiston datatuen koordinoima avoimen tieteen koulutus sisälsi 14 webinaaria, jotka järjestettiin loka-marraskuussa 2021. Koulutuksiin ilmoittautui kaikkiaan 1 609 henkilöä. Ilmoittautuneista 53 % tuli paikalle webinaariin.

Webinaarisarjan aloitti *Introduc-*

tion to Research Data Management-webinaari, joka keräsi eniten yksittäisiä ilmoittautumisia (182 kpl; kuva 2). Ilmoittautumismäärien perusteella toiseksi suosituin webinaari oli *Current Trends in Academic Publishing*, johon ilmoittautui 178 henkeä. Kolmanneksi suosituin oli *Data Management Plans: A How-to*-webinari, johon ilmoittautui 166 henkeä.

Kuva 2. Aalto-yliopiston avoimen tieteen koulutukset ja ilmoittautuneiden lukumäärät.

Yleisluentojen lisäksi Aalto-yliopiston kolmella koululla järjestettiin kohdennettuja koulutuksia. Koska niihin oli hyvin vähän osallistujia (yhteensä 46 henkeä), pääasiassa Aalto-yliopiston henkilökuntaa, ko. koulutuksia ei näytekuvassa 2.

Ilmoittautuneet käyttivät Aalto-yliopiston datatuen suunnittelemaa verkkolomaketta ilmoittautumiseen. Lähetimme lisäksi muistutuksen vuorokautta ennen koulutusta. Useimmat koulutukset taltioitiin ja jaettiin ilmoittautuneille koulutuksen jälkeen. Osa koulutustallenteista julkaistiin myös avoimesti katsotaviksi Aalto Research Services -YouTube-kanavalla. Webinaarisarjaa mainostettiin Aallon verkkosivuilla, Aalto Research Services -Twitter-tilillä ja yliopiston sähköpostilistoilla sekä henkilökunnalle että opiskelijoille. Lisäksi mainos julkaistiin Aalto-yliopiston datatuen pyynnöstä CSC:n ja kansallisen avoimen

tieteen koordinaation verkkosivuilla ja uutiskirjeissä. Ulkomailla webinaareja markkinoitiin Unite!- ja ExcellMater-projektien omissa verkostoissa. Kyseiset projektit ovat tutkimusyhteistyöhankkeita, joissa Aalto-yliopisto on yksi projektipartnereista.

Kouluttajina toimivat pääasiassa Aalto-yliopiston data-agentit ja tutkimuspalveluiden asiantuntijat. Data-agentit ovat tutkimusorientoituneita henkilöitä (esimerkiksi tutkijatohtoreita), jotka auttavat Aalto-yliopiston tutkijoita

datanhallinnan kysymyksissä. Koulutuksissa käytettiin myös hyväksi kouluttajien erityisosaamista ja monialaisuutta. Kaikki koulutukset järjestettiin verkossa englanniksi Zoom-järjestelmän välityksellä.

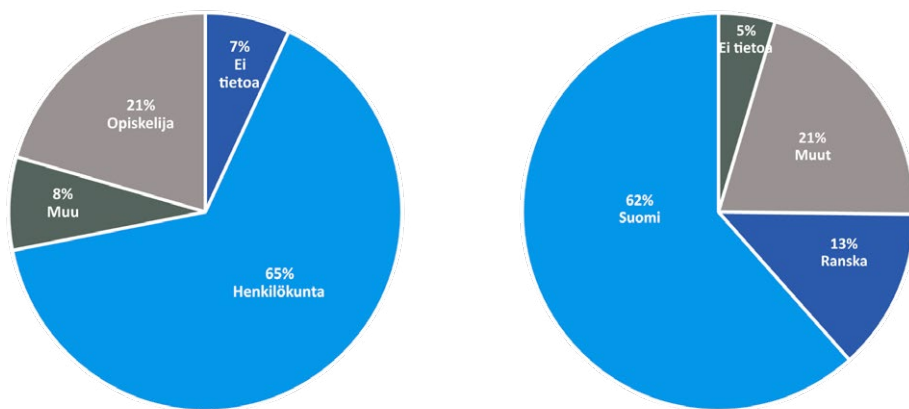
Koulutuksissa käytettiinkin hyväksi kouluttajien erityisosaamista ja monialaisuutta.

4. Koulutukseen ilmoittautuneet ja heidän profiilinsa

Kaikista ilmoittautuneista yksilöllisiä ilmoittautumisia oli 516. Ilmoittautumisen yksilöllisyyttä tarkasteltiin sähköpostiosoitteen perusteella. Mikäli ilmoittautunut oli käyttänyt useampaa kuin yhtä sähköpostiosoitetta, hänet on laskettu useammaksi eri henkilökseksi ja todellinen ilmoittautuneiden määrä saattaa olla hieman yllä olevaa pienempi. Yksi henkilö ilmoittautui siis keskimäärin kolmeen koulutukseen.

Seuraavassa koulutuksiin ilmoittautuneita tarkastellaan kolmen muuttujan perusteella: ilmoittautuneiden rooli, organisaatioiden kansalaisuus ja organisaatiotyyppi.

Ilmoittautumislomakkeella pyydettiin kertomaan henkilön senhetkisen rooli (henkilökunta, opiskelija tai muu). Henkilökuntaan lukeutui siis

Kuva 3. Vasen: Koulutukseen osallistuneiden rooli, oikea: ilmoittautuneet maittain.

sekä palveluhenkilökuntaa että tutkijoita. Ilmoittautuneista 335 (65 %) kuului henkilökuntaan, 106 (21 %) oli opiskelijoita, 39 (8 %) ilmoitti roolikseen ”muun” ja 36 (7 %) ei vastannut kysymykseen (kuva 3). ”Muu”-statuksen valinneet tarkensivat olevansa mm. tohtoriopiskelijoita, tutkijoita, tutkimuksen tukihenkilöitä ja vierailijoita.

Sähköpostiosoitteiden mukaan koulutukseen ilmoittautuneista enemmistö (318 henkilöä, 62 %) oli suomalaisia ja toiseksi eniten oli ranskalaisista organisaatioista (68 henkilöä, 13 %; kuva 3). Noin 45 henkilön tapauksessa (5 %) maata ei pystytty määrittämään, joko sen vuoksi, että ilmoittautunut käytti yleistä sähköpostiosoitetta tai ilmoittautuneen organisaatio oli monikansallinen. Loput 21 % ilmoittautuneista tuli Alankomaista, Brasiliasta, Espanjasta, Filippiineiltä, Iranista, Iso-Britanniasta, Italiasta, Itävallasta, Kreikasta, Liettuaista, Norjasta, Portugalista, Puolasta, Romaniasta, Saksasta, Serbiasta, Unkarista ja Virosta.

Webinaareihin ilmoittautuneiden organisaatiotyyppejä tarkasteltiin sähköpostiosoitteiden mukaan ja heidät jaettiin tämän mukaan joko suomalaisiin (273 ilmoittautunutta, 53 %) tai ulkomaisiin yliopistoihin (172 ilmoittautunutta, 33 %), suomalaisiin (23 ilmoittautunutta, 4 %) tai ulkomaisiin tutkimuslaitoksiin (16 ilmoittautunutta, 3 %) ja muihin suomalaisiin tai ulkomaisiin organisaatioihin (yhteensä 10 ilmoittautunutta, 2 %). Suomalaisista osallistujista erotettiin vielä

kategoria ”ammattikorkeakoulu” (18 ilmoittautunutta, 3 %). Ulkomaisia yliopistoja ja ammattikorkeakouluja kutsutaan ”korkeakouluiksi”, koska meillä ei ole tietoa korkeakoulujen tyyppiluokittelusta kussakin maassa. Lisäksi oli muutama osallistuja, jonka antamista tiedoista ei pystynyt päättämään mistä ja minkä tyyppisestä organisaatiosta he ovat (4 ilmoittautunutta, 1 %). Aalto-yliopistosta oli 128 ilmoittautumista (25 %) ja se oli siten suurin yksittäinen osallistujaorganisaatio.

5. Palaute – miten koulutuksemme otettiin vastaan?

Koulutusten jälkeen osallistujille lähetettyyn palautekyselyyn vastasi 85 henkilöä. Palautekysely koski kaikkia koulutuksia yhteisesti. Vastanneista 38 % oli tutkimusorganisaatioiden palveluhenkilöstöä, 33 % tutkijoita, 23 % tohtoriopiskelijoita, 4 % muita ja 2 % tutkinto-opiskelijoita. Vastaajista 20 % oli aaltolaisia, 36 % muista suomalaisista organisaatioista ja 44 % muualta.

Enemmistö vastaajista oli osallistunut *Introduction to Research Data Management*-webinaariin (52 %). Vähintään kaksi osallistujaa jokaisesta syksyn webinaarista vastasi palautekyselyyn.

Suurin osa kyselyyn vastanneista oli kuullut koulutuksistamme kollegalta (42 %). Aalto-yliopiston uutiskirjeiden tai sähköpostilistojen kautta koulutuksista kuulleita oli noin viidesosa (19 %). Muita kanavia olivat muu (14 %), aal-

to.fi (12 %), avointiede.fi (8 %), Unite!-projektin viestintäkanavat (6 %), sosiaalinen media (6 %) ja CSC (5 %). Muu-kategorian vastauksissa näkyivät esimerkiksi muiden yliopistojen viestintäkanavat ja ExcellMater-projekti.

Keskimääräiseksi kokonaisarvosanaksi koulutukset saivat 4,5/5. Parhaimman arvosanan saimme tyytyväisyydestä käytännön järjestelyihin (4,6/5) ja alimman kouluttajien tarjoamien käytännön esimerkkien riittävydestä (4,1/5).

Muutoksena aiempien vuosien koulutuksiin oli osallistujien määrän selvä kasvu ja heidän taustojensa moninaisuus.

Vastaajista kolmekymmentä antoi avoimia kehitysehdotuksia. Näistä yksitoista liittyi jollakin tavalla toiveeseen käytännönläheisemmästä sisällöstä koulutuksissa. Neljässä vastauksista nousi esiin toive koulutusten esitysmateriaalien tai kielen yksinkertaistamisesta. Muita kyselyssä nousseita kehitysehdotuksia olivat koulutussarjan kehittäminen yhtenäisemmäksi opintokokonaisuudeksi ja interaktiivisuuden ja osallistamisen lisääminen esimerkiksi työpajoilla, harjoituksilla tai paneelikeskusteluilla.

6. Muuttuiko mikään, kun avoimen tieteen ja tutkimusdatanhallinnan koulutukset avattiin?

Aalto-yliopiston datatukitiimin järjestämään webinarisarjaan ilmoittautui henkilöitä ympäri Eurooppaa ja jopa sen ulkopuolelta. Ilmoittautuneet olivat pääasiassa suomalaisten ja ulkomaisten yliopistojen henkilökuntaa, joista suomalaiset olivat suurin yksittäinen ilmoittautuneiden ryhmä sähköpostiosoitteiden perusteella. Koska ilmoittautuneiden sähköpostiosoitteiden mukaan osallistujien joukossa on organisaatioita, joihin koulutuksen järjestäjät eivät ole olleet suoraan yhteydessä, on todennäköistä, että mainosta on jaettu esimerkiksi sosiaalisessa mediassa järjestäjien siitä tietämättä. Palautekyselyyn vastanneista merkittävä osa oli kuullut koulutuksista Unite!- ja ExcellMater-yhteistyöprojektien kautta, ja siten nämä projektit ovat olleet eräs merkittävistä koulutusten markkinointikanavista.

Muutoksena aiempien vuosien koulutuksiin, joihin osallistui lähinnä aaltolaisia, oli osallistujien määrän selvä kasvu ja heidän taustojensa moninaisuus, mikä tuli ilmi koulutusten keskusteluosioissa. Meillä ei ollut ongelmia esimerkiksi järjestyshäiriöiden kanssa yhdessäkään koulutuksessa niiden avoimuudesta huolimatta. Vaikka joissain koulutuksissa oli aktiivista keskustelua, sitä oltaisiin kaivattu enemmänkin, ja siinä mielessä koulutustilanteet eivät muuttuneet niin pal-

jon kuin odotimme. Yllätyksenä palautteista meille toive muodollisemmasta koulutuksesta, johon liittyen esimerkiksi sertifikaatteja kaivattiin. Osin palaute ei yllättänyt, koska myös aiempien palautteiden mukaan on toivottu lisää käytännönläheisyyttä ja käytännön esimerkkejä. Myös toive koulutusmateriaalien selkeyttämisestä tullaan ottamaan huomioon tulevissa koulutuksissa.

Osallistujamäärän kasvu vaati hieman aiempaa enemmän resursseja markkinoinnissa ja osallistujien kysymyksiin vastaamisessa. Sosiaalisen median merkitystä ei voi liikaa korostaa markkinoinnin onnistumisessa, vaikka tässä tapauksessa kollegan vinkki olikin suurin yksittäinen tiedonlähde koulutuksista.

Kiitokset

Tahdomme kiittää kaikkia koulutussarjaamme osallistuneita, kouluttajia ja tapahtuman järjestelyihin osallistuneita. Erityiskiitos menee kollegoillemme Unite- ja ExcellMater-projekteissa, sekä niille henkilöille, jotka jakoivat mainosta tietämättämme, ja joiden ansiosta koulutussarja löydettiin hyvin myös Suomen ulkopuolella. ❖

Kirjoittajat

KATI LAAKSO	ANNE SUNIKKA
Aalto-yliopisto	Aalto-yliopisto
Geologian tutkimuskeskus	anne.sunikka@aalto.fi
kati.laakso@gtk.fi	

CHARLOTTE FORSGÅRD
Aalto-yliopisto
charlotte.forsgard@aalto.fi

Sinikka Luokkanen, Katja Hilska-Keinänen, Kirsi Yläne,
Neea Savilaakso, Sanna Jalonen ja Johanna Vesterinen

OSAAMISEN KEHITTÄMISTÄ JA VERKOSTOITUMISTA IFLASSA – poimintoja WLIC 2022 Dublinin konferenssista

Vuoden 2020 IFLAn WLIC-konferenssi piti järjestää Dublinissa, mutta pandemian vuoksi sitä siirrettiin kahteen kertaan. Ennen pandemiaa vuosina 2017–2019 konferensseissa on ollut noin 3 500 osallistujaa. Dublinissa osallistujamäärä oli noin 2 000 henkilöä. Pudotus edellisistä on merkittävä, mutta silti osallistujien määrä yllätti järjestäjät positiivisesti.

IFLAn (International Federation of Library Associations and Institutions) tämän vuotisen World Library and Information Congress (WLIC) -konferenssin tapahtumapaikka oli The Convention Centre Dublin. Kuusi-kerroksinen konferenssikeskus toimi erinomaisesti pandemia-ajan jälkeisessä tilanteessa, kun opettelemme taas kohtaamaan toisemme kasvotusten.

Tänä vuonna 2 000 osallistujaa levittäytyi tiloihin niin, ettei ruuhkia juuri syntynyt.

Konferenssin ohjelma oli erittäin runsas, mikä kuvaa sitä, miten laajaa on kirjasto- ja tietopalvelualan sisällä käytävä diskurssi. Konferenssi olikin erinomainen paikka lisätä tietämystä myös oman sektorinsa ulkopuolelle. Samaten, mikäli on kiinnostunut jaostojen toiminnasta, voi näiden työkokouksiin osallistua – yleensä työkokoukset ovat avoimia.

Kaksi kirjoittajista oli mukana IFLAn WLIC-konferenssissa ensimmäistä kertaa. Sessioita ja niiden sisällöllistä antia ensikertalainen osasi odottaa, mutta hieman yllättäen konferenssi tarjosi myös paljon tietoa IFLAsta organisaationa ja sen toiminnasta. Niin kuin yleensäkin, yksittäisiä sessioita ja sisältöjä paremmin mieleen jäivät kuitenkin ihmiset, vuorovaikutus ja verkostoituminen niin suomalaisten kuin ulkomaalaistenkin kollegoiden kanssa.

IFLAssa toimiminen

Oleellinen osa IFLAa ovat jaostot (sections), joita on yli 40. Jaostoja on erilaisille kirjastotyypeille, kuten Public Libraries Section tai Academic and Research Libraries Section, tai tiettyihin osaamisalueisiin keskittyviä, kuten Cataloguing Section tai Audiovisual and Multimedia Section. Jaostoilla on tärkeä rooli WLIC:n vuosittaisen konferenssin ohjelman järjestämisessä, sillä jaostot saavat järjestettäväksi oman osionsa. Osa jaostoista hakee julkisesti esityksiä (call for papers) tai kutsuu itse esiintyjää omaan osuuteensa.

Jaoston toiminnan organisoivat valiokunta (Standing Committee), johon valitaan jäseniä joka toinen vuosi. Valiokunnan jäsenen toimikausi on neljä vuotta, ja jäsenenä voi olla kaksi kautta eli yhteensä kahdeksan vuotta. Jäsenen vaihtuvuus eri aikaan varmistaa sen, että mukana on aina sekä kokeneita että uusia henkilöitä. Valiokunnissa voi olla yhteensä 20 jäsentä.

Valiokunnat valitsevat joukostaan puheenjohtajan, sihteerin ja tiedottajan, joiden toimikausi on kaksi vuotta. Samassa tehtävässä voi toimia kaksi toimikautta. Celiassa työskentelevä Kirsi Yläne ollut jäsenenä Libraries Serving Persons with Print Disabilities -jaoston (LPD) valiokunnassa vuodesta 2015 ja toimi puheenjohtajana neljä vuotta 2017–2021.

Oman kokemuksensa perusteella Kirsi suosittelee lämpimästi aktiivista osallistumista jaostoissa: ”Niissä pääsee tutustumaan kollegoihin ympäri maailmaa, luomaan verkostoja ja saamaan uusia ystäviä. LPD:ssa on pyritty järjestämään myös epävirallisempia tapaamisia esimerkiksi WLIC:n aikaan yhteisillä illallisilla ja yöpymällä samassa hotellissa. Yhteydenpito ympäri vuoden onkin helppoa tuttujen kollegoiden kanssa, ja heiltä saa tarvittaessa hyviä neuvoja.”

Seuraavat jaostojen jäsenten valinnat ovat ensi vuoden alussa. Ehdokkaiden asetelusta tulee tarkempia tietoja loka-marraskuussa. Ehdokkaita voivat asettaa IFLAn jäsenet. STKS on jäsen, samoin monet kirjastot ovat myös suoraan IFLAn jäseniä. Jaosten jäsenten matkakustannuksista vastaa yleensä työnantaja. IFLA ja STKS eivät osallistu jaostojen jäsenten matkakustannuksiin. Kaikki jaostot on esitelty IFLAn verkkosivuilla.

Innostu kansainvälisestä toiminnasta! Uudet jäsenet aloittavat kautensa aina WLIC-konferenssissa. Ensi vuonna konferenssi järjestetään 21.–25.8.2023 Rotterdamissa.

Tunnelmia posterialueelta

Dublinissa näyttelyalueelle oli rakennettu kaksi posteritunnelia, joissa konferenssin posterisessiot pidettiin. Postereiden aihe tulee jollakin tapaa linkittyä kunkin konferenssin teemaan. Yksi erityisesti mieleen painunut posterit kertoi Ukrainan kirjastojen tilanteesta ja sodan ajan haasteista. Kevyempääkin näkökulmaa oli tarjolla: meille kerrottiin esimerkiksi, että 71 % ranskalaisista kirjastolaisista on kissaihmiisiä: tutkimukseen vastaajista 53 % omisti kissan ja vain 17 % koiran.

Postereita oli yhteensä 174 kappaletta, joista yksi oli Turun ammattikorkeakoulun ja Metropolian yhteisposteriteemalla Library Expertise Needed Outside the Library. Posterissa esiteltiin tiedonhallintalakiin (Laki julkisen hallinnon tiedonhallinnasta 906/2019) liittyviä toimenpidevaatimuksia, lain toteuttamisen ympärille rakentuneita yhteistyöverkostoja sekä kirjaston/kirjasto-osaamisen merkitystä lain toteutuksessa. Tiedonhallintalain vaatimusten toteuttamisessa tarvitaan esimerkiksi metadataan, luokitukseen ja yleisesti tiedon järjestämiseen liittyvää osaamista.

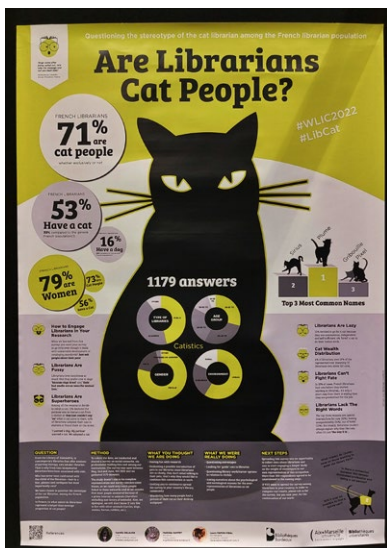
Posteriansa esitelleet Sanna Jalonen ja Neea Savilaakso kuvaavat tunnelmia seuraavasti: ”Posterisessioiden ai-

kana tunneleissa kävi kova kuhina. Pääsimme keskustelemaan monien eri puolilta maailmaa konferenssiin saapuneiden kirjastolaisten kanssa. Saimme posterista paljon positiivista palautetta, erityisesti kirjasto-osaamisen hyödyntämisestä perinteisten kirjastotehtävien ulkopuolella. Tämä koettiin tärkeäksi ja innostavaksi viestiksi. Myös kuuden ammattikorkeakoulun tiivis yhteistyöprojekti tiedonhallintalain ympärillä herätti kiinnostusta.”

Government Libraries -työryhmä haki vastauksia tietojohdattamisen haasteisiin

Yksi IFLAn kirjastotyypeittäin erikoistuneista jaostosta on Government Libraries Standing Committee, jossa Katja Hilska-Keinänen on toiminut jäsenenä muutaman vuoden ajan. Dublinin konferenssissa jaoston järjestämän tilaisuuden teema oli kirjastojen muuttuva rooli ja hallinnon tietojohdattamisen palvelut: The Evolving Roles of Libraries and Knowledge Management Services

in Government: a Changing Relationship. Katjan esitys käsitteli sitä, miten tietoasiantuntijoiden tulisi kuvata organisaationsa koko tiedon arvo- ketjun kokonaisuus ja tunnistaa oman toimintansa liitty- mäkohdat siihen.

Posterisession satoa.

Kuvaaja: Johanna Vesterinen

The Hermes Project: digitoidun aineiston välittäminen pandemian aikana ja sen jälkeen

Koronapandemia vaikutti kaikkien toimintaan noin puoleentoista vuoden ajan. Vaikutukset olivat tuntuvat paitsi kirjastoissa, myös tieteentekemisen ja koulutuksen sarjoilla. Tarvittavaan lähdemateriaaliin pääsy saattoi pysähtyä siihen, että henkilökunta oli siirtynyt etätöihin ja kirjastotila oli suljettu – näin ollen aineistojen käyttö oli mahdotonta. Tämä lähtökohta toimi keväällä 2020 alkusyysäyksenä vapaaehtoisten kirjastojen ja kirjastolaisten pilottihankkeelle Resource Sharing during COVID-19 eli RSCVD. Noin puoli vuotta toiminen hankkeen aikana vapaaehtoiset välittivät digitoituja aineistoja kirjastoille ympäri maailman.

Koska RSCVD-projekti osoittautui tarpeelliseksi ja onnistuneeksi, päätettiin yhteistyötä jatkaa ja tavoitteita monipuolistaa. Tältä pohjalta toukokuussa 2021 käynnistettiin Erasmus+-rahoitteinen The Hermes Project. Hanke päättyi lokakuussa 2022. IFLA on mukana tässä EU-rahoitteisessa hankkeessa, jota esiteltiin Dublinissa Document Delivery and Resource Sharing -jaoston järjestämässä osiossa.

Hankkeen tavoitteet

Tavoitteena on tarjota koulutus- ja tiedeyhteisöille korkealaatuinen, nopea ja maksuton pääsy avoimeen tietoon. Hankkeen aikana rakennetaan avoi-

IFLA Dublinin katukuvassa.
Kuvaaja: Johanna Vesterinen

men lähdekoodin ohjelmisto lähdemateriaalin hallintaa varten, järjestetään perehdytyskursseja sekä mahdollistetaan ammatillisen osaamisen lisääminen ja verkostoituminen. Metodeina käytetään avointa lähdekoodia (open source) ja etäoppimista (distance learning).

Hankkeen yleisen tason tavoitteet mainittiin jo edellä, mutta konkreettisempia tuloksia on myös asetettu. Näitä ovat muun muassa tehokas ja houkutteleva digitoitujen lähteiden välitysmenetelmä, tarkoituksenmukaiset etäkoulutukset paitsi kirjastoammattilaisille myös tiedeyhteisöille laajemmin

Thank you!

We make the world better place,
page by page, article by article.

rscvd.org (ifladdr@gmail.com)

Hermes-projektista kertoi Peter Bae. Kuvaaja: Johanna Vesterinen

sekä koulutusmateriaalien ja oppimis-
pakettien hyödyntäminen. Tavoitteena
on myös aineistonvälittämiseen liitty-
vän tiedon lisääminen: mitä on lupa-
jakaa ja millä periaattein. Hankkeen
tuloksista tullaan raportoimaan yh-
teisjulkaisussa.

Hanke koskettaa myös suomalaisia

Hankeessa mukana olevat maat
ovat Italia, Libanon, Hollan-
ti, Espanja ja Turkki. Vaikka
hanke päättyy lokakuun 2022 lopus-
sa, toivotaan verkoston laajentuvan
myös tuon jälkeen kaikkiin maanosiin.
Suomen näkökulmasta hanke on kiin-
nostava. Kansainväliseen aineistonvä-
littämiseen ja digitoitujen materiaalien
käyttöön liittyy vielä paljon kehitet-
tävää, joten asia koskettaa myös mei-
tä. Kokoelmien näkyväksi tekeminen

ja tietentekijöiden – opiskelijoiden,
tutkijoiden, yhteisöjen – ohjaaminen
tarvittavan tiedon äärelle on jatkuva
haaste. Kaikki keinot, joilla tätä pro-
sessia voidaan edesauttaa, kannattaa
ottaa vastaan.

Hyvää työtä nostetaan esiin

WLIC-konferenssin päätöstilaisuudes-
sa kiitettiin järjestäjiä sekä palkittiin
henkilöitä ja työryhmiä. Tänä vuonna
Harri Sahavirta Helsingin kaupungin
kirjastosta sai vastaanottaa jaoston pu-
heenjohtajana jaostolle myönnetyn pal-
kinnon. Environment, Sustainability
and Libraries Section (ENSULIB) -jaos-
tolle myönnettiin erikoistunnustus
sen viestinnän suunnitelmallisuudes-
ta, selkeästä ja tehokkaasta viestin-
tästrategiasta, aktiivisesta läsnäolosta
sosiaalisessa mediassa sekä runsaasta
verkkotapahtumien tarjonnasta.

Kokouksen aiheisiin palaaminen

Dublinissa järjestetyn WLIC-konferenssin teemana oli Inspire, Engage, Enable, Connect. Yksi esimerkki teemaan sitoutumisesta on se, että osa tapahtumista oli avoimesti seurattavissa suoraan verkosta. Niistä tehdyt tallenteet ovat edelleen katsottavissa IFLAn YouTube-kanavalla. Konferenssin aikoihin varsinaisia esitysten julkaisuja oli tallennettu IFLAn julkaisuarkistoon harmillisen vähän. Ilahduttavaa on se, että konferenssin jälkeen julkaisujen määrä arkistossa on melkein kolminkertaistunut. ❖

Lisätietoja

IFLAn jaostojen esittely <https://www.ifla.org/professional-divisions/>
ja <https://www.ifla.org/units/>

IFLAn julkaisuarkistossa oleva 2022 konferenssiesitysten kokoelma
<https://repository.ifla.org/handle/123456789/1941>

IFLAn postituslista <https://mail.iflalists.org/wws/info/ifla-l>

IFLAn YouTube kanava <https://www.youtube.com/user/iflahq>

The Hermes Project: <https://www.hermes-eplus.eu/>

RSCVD: <https://rscvd.org/>

Kirjoittajat

SINIKKA LUOKKANEN
Hämeen ammattikorkeakoulu
sinikka.luokkanen@hamk.fi

KATJA HILSKA-KEINÄNEN
Suomen ympäristökeskus SYKE
katja.hilaska-keinanen@syke.fi

KIRSI YLÄNNE
Celia
kirsi.ylanne@celia.fi

NEEA SAVILAAKSO
Metropolia ammattikorkeakoulu
neea.savilaakso@metropolia.fi

JOHANNA VESTERINEN
Varastokirjasto
johanna.vesterinen@nrl.fi

SANNA JALONEN
Turun ammattikorkeakoulu
sanna.jalonen@turkuamk.fi

Esittelyssä Kansalliskirjaston uusi ylikirjastonhoitaja Kimmo Tuominen

Helsingin yliopiston rehtori on nimittänyt Kimmo Tuomisen Kansalliskirjaston ylikirjastonhoitajan tehtävään. Edellinen ylikirjastonhoitaja Cecilia af Forselles jäi eläkkeelle 1.7.2022. Yhteiskuntatieteiden tohtori Kimmo Tuomisella on laaja kokemus kirjastoalalta ja alan luottamustehtävistä.

Ylikirjastonhoitaja Kimmo Tuominen aloitti Kansalliskirjaston johtajan tehtävässä 1.6.2022. Tätä ennen hän on työskennellyt tutkimuksen tukitehtävissä johtaessaan tieteellisiä kirjastoja Helsingin ja Jyväskylän yliopistoissa sekä kansanvallan tukitehtävissä Eduskunnan kirjastossa. Työtehtävien kautta tutuiksi ovat tulleet myös ammattikorkeakoulukirjastot, yleiset kirjastot ja CSC – tieteen tietotekniikan keskus. Tuominen on työurallaan vaikuttanut erityisesti digitalisaation tuomiin mahdollisuuksiin tieteellisen kirjaston tarjoamissa palveluissa. Hänen kädenjälkensä näkyy muun muassa Helsingin yliopiston kirjaston tutkijoille tarjoamissa avoimeen tieteeseen, tutkimusdataan ja met-

riikkaan liittyvissä palveluissa.

Johtamistyön lisäksi Tuominen on tohtori, dosentti ja professori, joka edelleen tekee tieteellistä tutkimusta ja julkaisee tutkimustuloksiaan. Tuominen on tutkinut muun muassa tiedon organisointia, tieteellisen julkaisemisen muutoksia, tiedonhankintaa sekä informaatio- ja medialukutaitoja.

Tuominen on toiminut jo runsaat pari vuosikymmentä kirjastoalalla ammattijohtajana. Kansalliskirjaston johtamisessa hän lähtee organisaation kyvystä toteuttaa tehtävänsä ja visioon. Johtamisfilosofiassa korostuvat palveluiden ja ympäröivän maailman tarpeet, kuten kestävän kehityksen edistäminen sekä avoimuus ja yhteistyö niin kirjaston sisällä kuin asiakkaiden ja kumppaneiden kanssa.

Keskeinen tehtävä on saada kulttuuriperintö kansalaisten ja tutkijoiden käyttöön – teema, jota Kansalliskirjasto on rakentanut pitkäjänteisesti ja johdonmukaisesti. Uuden ylikirjastonhoitajan myötä avautuu mahdollisuus tarkastella kokonaisuutta uudesta näkökulmasta. ”Teknologioiden, palveluiden ja ympäröivän maailman muuttuessa myös organisaatiot ja niiden johtamistavat muuttuvat”, Tuominen kommentoi ja kertoo näkevänsä tällaiset muutokset lähtökohtaisesti positiivisina asioina.

Vapaa-aikaan kuuluu koiran rapsuttelu, museo- ja taidenäyttelyt, suomalainen runous sekä kuntosalit. Uusi työ on vienyt Tuomisen siinä määrin mukanaan, että aikaa harrasteluuntoiselle fiktion kirjoittamiselle löytyy mahdollisesti joskus tulevaisuudessa. ♦

Kansalliskirjaston uusi ylikirjastonhoitaja Kimmo Tuominen. Kuvaaja: Marko Oja.

KIRJA-ARVOSTELU:

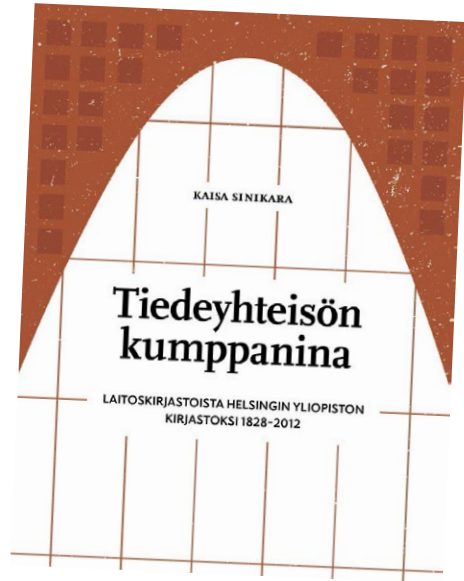
E pluribus unum - monesta yhdeksi

Kun Kaisa Sinikaran tutkimus *Tiedeyhteisön kumppanina: Laitoskirjastoista Helsingin yliopiston kirjastoksi 1828–2012* julkistettiin kesäkuussa, onnittelin Kaisaa siitä, että teoksessa oli dokumentoitu Helsingin ihmeen synty eli miten lukuisten kirjastojen yhdistyminen toteutui. Mutta kirjaan sisältyy paljon muutakin, kuten ilmeni Sinikaran artikkelista *Signumissa* 2/2022.

Tiedeyhteisön kumppanina on vaatinut suuren työn pelkästään lähteiden läpikäymisessä. Helsingin yliopiston alkuaikojä kuvaavina päälähteenä olivat niin sanotut rehtorin kertomukset eli Helsingin yliopiston toimintakertomukset, ensin latinankielisinä, sitten ruotsiksi ja vuodesta 1902 suomenkielisinä. Toimintakertomusten lisäksi Sinikara on käyttänyt yliopiston hallintoelinten ja kirjastojen arkistoja ja joitakin yksityisarkistoja. Lukuisia avainhenkilöitä on haastateltu.

Julkaistujen lähteiden lista on pitkä, samoin tutkimuskirjallisuuden. Tutkimuskirjallisuudessa kiinnittää huomiota se, että informaatiotutkimuksen edustajista oikeastaan vain Ilkka Mäkinen on kirjoittanut kirjan aihepiiriin liittyviä julkaisuja.

Sinikaran tutkimus kattaa pitkän aikakauden, johon sisältyy Helsingin

yliopiston ja yleensä Suomen yliopistolaitoksen laajeneminen, kasvu ja monipuolinen kehittyminen. Tieteellisten kirjastojen toiminnassa nähtiin yksiköjen määrän moninkertaistuminen, kirjastonhoidon ammatillistuminen, tietotekniikan käyttöönotto ja sähköisten julkaisujen synty ja nousu. Toistaiseksi Suomen tieteellisten kirjastojen historian yleisesitystä ei ole saatu aikaiseksi. Jos sellainen aikanaan kirjoitetaan, Sinikaran tutkimus tarjoaa sille oivallista materiaalia.

Paitsi organisaatioiden histo-

riaa Sinikara hahmottelee Helsingin yliopiston kirjastoissa toimineiden henkilöiden vaiheita. Aiheellisesti kiinnitetään huomiota siihen, miten suuri merkitys oli eräiden kirjastonhoitajien Yhdysvalloissa tapahtuneella opiskelulla.

Monipuolisesti luonnehditaan myös Helsingin yliopiston opettajien roolia kirjastojen perustajina ja kehittäjinä. Opettajille olivat ulkomaisissa yliopistoissa saadut virikkeet usein sysäyksenä kirjastojen alkuunpanolle ja niiden toimintojen muotoilulle. Motiivina tiedekunta- ja laitospöytäkirjastojen luomiseen oli osaltaan yliopiston Yleisen kirjaston (myöhemmin Helsingin yliopiston kirjasto, HYK) hankintapolitiikka. Kun professorit toimivat vuoteen 1991 tiedekunta- ja laitospöytäkirjastojen esimiehinä, heidän panoksensa toimintojen ohjaajina ja kirjastojen tarpeiden välittäjinä hallintoelimille oli pitkäaikainen. Opettajat vastasivat kirjallisuuden valinnasta. Tieteellisten seurojen vaihtoyhteyksien solmimisessa yliopiston opettajilla oli keskeinen rooli.

Sinikara osoittaa tutkimuksessaan virheelliseksi Rainer Knapaksen näkemyksen, että eri tiedekuntien seminaarikirjastot syntyivät ilman virallisia päätöksiä. Kirjastojen perustamisesta ja rahoituksesta tehtiin esitykset, jotka etenivät virallisena prosessina. Puuhamiehinä olivat useasti nuoret professorit, joilla oli kokemusta eurooppalaisten yliopistojen opetuksesta ja kirjastoista.

Toinen merkittävä löytö koskee kirjastojen perustamisen liittymistä pedagogiseen ajatteluun. Yleisesti on katsottu yliopistojen opetuksen perustuneen viime aikoihin saakka luentoihin ja tentteihin. Mutta Wilhelm von Humboldtin Berliinin yliopistossa 1800-luvun alkupuolella käynnistämä uudistus painotti seminaari- ja laboratoriotyöskentelyä. Seminaariharjoituksissa opiskelija harjaantui tekemään itse tutkimusta. Seminaariopetus

Kirjastojen yhdistymiseen vinyt prosessi oli pitkä ja monivaiheinen. Sinikara selittää muutoksen vaiheet selkeästi ja seikkaperäisesti.

edellytti kirjastoja, joilla oli riittävät tilat, kokoelmat ja aukioloajat. Helsingin yliopistossa seminaariopetuksen omaksuminen humanististen ja yhteiskuntatieteellisen alojen koulutuksessa 1880-luvulta alkaen vaati kirjastopalveluja. Samoihin aikoihin laboratoriotyöskentely tuli osaksi luonnontieteellisten alojen koulutusta.

Helsingin yliopistossa oli vuonna 1974 yhteensä 175 kirjastoyksikköä. Vuonna 2010 Helsingin yliopiston yhteydessä oli Kansalliskirjastoksi nimetty entinen HYK ja muut kirjastot sisältävä uusi Helsingin yliopiston kirjasto. Keskkustakampanuksella toimivan pääkirjaston lisäksi siihen kuuluu kolme muuta

kampuskirjastoa. Kirjastoa johtavat ylikirjastonhoitaja ja johtokunta. Miten tällainen radikaali muutos tapahtui ja mitkä voimat sen saivat aikaan?

Kirjastojen yhdistymiseen vienyt prosessi oli pitkä ja monivaiheinen. Sinikara selittää muutoksen vaiheet selkeästi ja seikkaperäisesti. Muutoksen syyt olivat moninaiset.

Talouskriisi 1990-luvun alussa ja tulosjohtamiseen siirtyminen pakotti aiempaa rationaalisempaan suunnitteluun. Tiedekunta- ja laitoskirjastojen hallinnollinen hajanaisuus ei tähän sopinut. Yliopiston vilkas rakennustoiminta vuosituhannen vaihteen molemmin puolin keskitti toiminnot neljälle kampukselle. Kirjastojen yhteinen atk-järjestelmä yhdisti ja yhtenäisti. Julkaisujen muuttuminen digitaalisiksi aiheutti, että opettajat saattoivat päästä niihin käsiksi tieto-

koneiltaan, julkaisujen ei tarvinnut olla laitoksen tiloissa.

Kirjastojen yhdistyminen vaati runsaasti työtä, työryhmiä, selvityksiä ja mietintöjä, kirjastoväen ponnistelua ja ulkomaisten asiantuntijoiden kuulemistä. Yliopiston vararehtorien panos oli merkittävä.

Muutos oli suuri, mutta yhteydet säilyivät. Kirjastoissa kävijöistä oli kävijäkyselyn 2019 mukaan 8 % opetus- ja tutkimushenkilökuntaa. Toisaalta yliopistolaisilta saadaan vuosittain noin 2000 hankintaehdotusta, ja kirjaston yhdyshenkilöt ylläpitävät kontakteja tiedekuntiin ja oppiaineisiin. Kullakin kampuksella on kirjastoasioiden neuvottelukunta.

Kaisa Sinikara kuvaa erinomaisen taidokkaasti kehitystä, johon oli itse ansiokkaasti vaikuttamassa. ♦

Arvosteltu teos:

Kaisa Sinikara: *Tiedeyhteisön kumppanina: Laitoskirjastoista Helsingin yliopiston kirjastoksi 1828–2012*. Helsingin yliopiston kirjasto, 2022.

Teos on avoimesti saatavilla osoitteessa: <https://doi.org/10.31885/9789515150462>

Kirjoittaja

VESA KAUTTO

FT, ylikirjastonhoitaja (el.)

MITÄ ON JULKAISUJEN AVOIN SAATAVUUS?

Avoimeen julkaisemiseen siirtäminen on hyvä asia niin yksittäisen tutkijan, tiedeyhteisön kuin laajemminkin yhteiskunnan kannalta. Aktiivista tutkimustyötä tekevänä antropologina olen ehdottomasti sitä mieltä, että julkisesti rahoitetun tutkimuksen tulee olla rajoituksitta yleisön saavutettavissa. Käsittelen tässä kirjoituksessa lyhyesti kolmea seikkaa, joihin avoimessa saatavuudessa on minusta kiinnitettävä huomiota: 1) julkaisut ovat avoimia, 2) julkaisut ovat kirjoittajille saavutettavissa ja 3) julkaisujen toimintatavat ovat avoimia.

Kun yhteiskuntana rahoitamme tutkimusta, on mielestäni vähimmäisvaatimus, että tutkimuksen tulokset eivät jää maksumuurien taakse laajemman yhteiskunnan saavuttamattomiin. Sekä yksittäinen tutkija että tiedeyhteisö kokonaisuudessaan hyötyvät, kun tietentekijät pääsevät lukemaan toistensa tutkimustuloksia – sillä tiede rakentuu vuoropuhelulle aieman tutkimuksen kanssa. Erityisen tärkeää avoimesti saatavat julkaisut ovat köyhien maiden tutkijoille, joiden kotiyliopistoilla ei ole välttämättä varaa kalliisiin tilausmaksuihin.

Avoin julkaiseminen on ideaali, jota on helppo kannattaa, mutta yllä esittämäni perustelut jäävät helposti itsestäänselviksi latteuksiksi. Mielestäni

avoimen tiedejulkaisemisen yhteydessä olisi puhuttava tarkemmin siitä, mitä avoimuudella ja avoimella saatavuudella varsinaisesti tarkoitetaan. Mikä on ”avointa” ja ”saavutettava”, ja kenelle?

on hyvä, että tutkimuksen rahoittajat, yliopistot ja viime kädessä yhteiskunta vaativat, että tutkimuksen tulokset ovat avoimesti saatavilla. Tilanteesta ongelmallisen tekee se, että ”avoin julkaiseminen” voi tarkoittaa mm. sitä, että tutkijan – tai käytännössä hänen kotiyliopistonsa – on maksettava julkaisun usein huomattavan korkea käsittelymaksu (APC, article processing charge) voittoa tavoittelevalle kustantajalle. Tällaisessa tapauksessa avoin julkaiseminen on vain näennäinen parannus aiempaan tilanteeseen, jossa yliopistot maksoivat korkeita tilausmaksuja lehdistä, joissa tutkimus julkaistiin. Näiden käsittelymaksujen myötä yhteiskunta maksaa tutkimuksesta kahteen kertaan: ensin tukemalla tutkimusta (mikä on hyvä asia) ja toisen kerran maksamalla kustantajille.

Käsittelymaksut liittyvät toiseen esiin nostamaani avoimen saatavuuden puoleen, siihen ovatko julkaisut tutkijoiden saavutettavissa. Käsittelymaksut nimittäin ovat este monelle tutkijalle julkaista arvostetuissa lehdisissä. Jos omassa tutkimushankkeessa tai

omalla kotiyliopistolla ei ole varaa maksaa näitä maksuja, ei tutkija voi julkaista avoimesti, eikä ”open access” ole tutkijalle avoimesti saavutettavaa julkaisemisen näkökulmasta.

Käsittelymaksut sulkevat erityisesti köyhien maiden tutkijat avoimuuden ulkopuolelle.

Luonteva ratkaisu tähän on, että voittoa tavoittelevien kustantajien tukemisen sijasta rahoittajat ja yliopistot tukevat suoraan julkaisuja, jotka ovat avoimesti saavutettavia niin lukevalle yleisölle kuin kirjoittajillekin. Tästä erinomaisia esimerkkejä ovat hiljattain perustettu Helsinki University Press, joka kustantaa avoimesti saatavilla olevia kirjoja, sekä Tieteellisten seurain valtuuskunnan (TSV) kautta yhteiskunnan tukemat tieteellisten seurojen lehdet. Pienellä julkaisella tuella ja seurojen jäsenmaksuilla pääsee pitkälle. Esimerkiksi Suomen antropologi -lehti pyörii TSV:n tarjoaman julkaisuinfrastruktuurin, Suomen Antropologisen Seuran jäsenmaksujen ja muutaman tuhannen euron vuotuisen avustuksen turvin. Lehden toimittajat tekevät työnsä vapaaehtois pohjalta, mutta teknisen työn toteuttajille eli toimitussihteereille, kielentarkastajalle ja taittajalle maksetaan heidän työstään. Näin sekä lehdessä julkaiseminen

Käsittelymaksut sulkevat erityisesti köyhien maiden tutkijat avoimuuden ulkopuolelle.

että lehden tekstit ovat avoimesti saatavilla ja julkaisemisen kustannukset katetaan, mutta julkaisulla ei rahasteta.

Yhteiskunnan kannattaa tukea nimenomaan voittoa tavoittelemattomia avoimia julkaisuja. Huomiota on kuitenkin kiinnitettävä myös siihen, että julkaisemisen periaatteet ja toimituksen toiminta on läpinäkyvää eli avointa.

Joitain vuosia sitten antropologian alalla käsiteltiin avoimeen julkaisemiseen liittyvää skandaalia, kun yhden arvostetuimman ja vanhimman open access -lehden toimintatavoissa paljastui valtavia ongelmia. Sähköisen julkaisuinfrastruktuurin ansiosta päätoimittaja pystyi rajoittamaan muun toimituskunnan osallistumista julkaisun tekemiseen tai jopa sulkemaan heidät sen ulkopuolelle. Kun päätoimittajana toimi omavaltainen, muita syrjivä ja jopa kiusaava henkilö, kasvoivat ongelmat lopulta niin suuriksi, että turhautuneet toimituksen (entiset) jäsenet toivat ne julki. Samalla paljastui mm. käsittelymaksuihin liittyviä epäselvyyksiä.

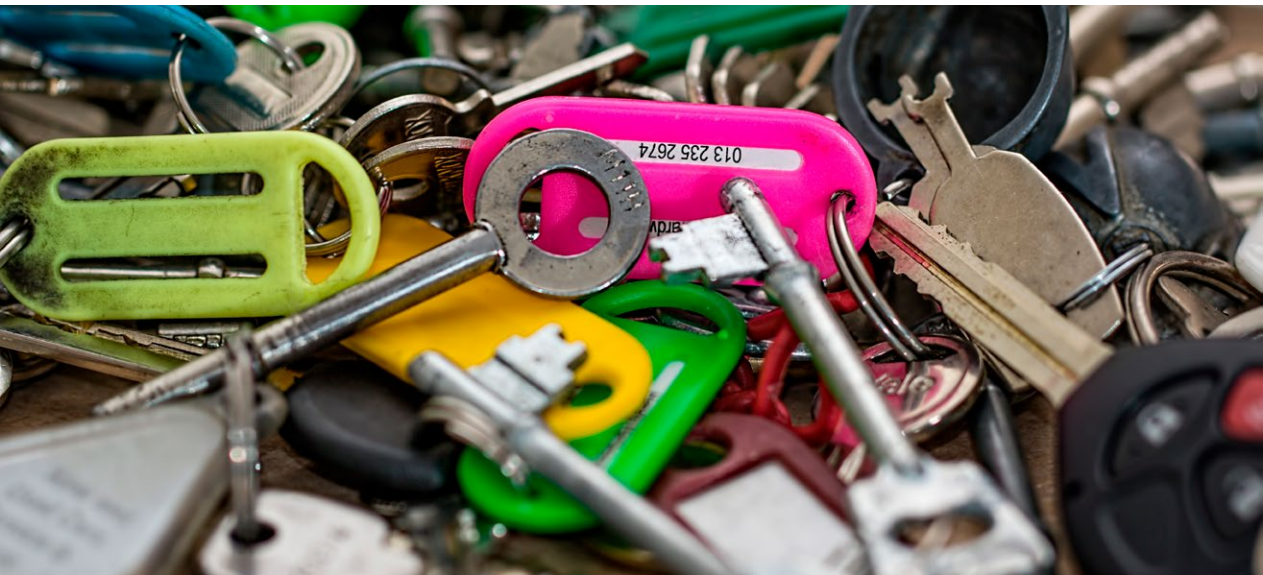
Yllä kuvattu on äärimmäinen ja varoittava esimerkki siitä mitä käy, kun avoimuus ei koske julkaisun toimintatapoja ja toimituskulttuuria. Siksi meidän on tutkijoina, toimittajina ja

rahoittajina kiinnitettävä huomiota siihen, että julkaisujen toimintaperiaatteet ja -tavat ovat läpinäkyviä ja ongelmia ehkäistään ennalta. Esimerkiksi Suomen antropologissa ongelmia on ennaltaehkäisty siten, että kaikilla toimituskunnan jäsenillä on yhtäläiset käyttöoikeudet julkaisualustalla, jota tsv ylläpitää. Tämä tarkoittaa sitä, että päätoimittajat eivät pysty sulkemaan muita toimituskunnan jäseniä ulos, tai jos he niin tekisivät, voisi Suomen Antropologisen Seuran hallitus ja tsv puuttua asiaan. Koska lehti saa julkista tukea tsv:lta, raportoi lehti vuosittain toiminnastaan sekä seuralle että tsv:lle.

Avoim julkaiseminen vasta hakee muotoaan, ja todellinen open access vaatii todennäköisesti monenlaisia toimia: vaatimuksia julkaista avoimesti, itseohjautuvan avoimen julkaisemisen tukemista ja voittoa tavoittelemattomien institutionaalisten kustantajien kehittämistä. Tärkeää on, että avoin saatavuus ei jää sumuiseksi ideaaliksi, vaan puhumme mahdollisimman käytännönläheisesti ja konkreettisesti siitä, mitä avoimuudella ja avoimella saatavuudella tarkoitetaan. ✦

TUOMAS TAMMISTO

Tuomas Tammisto toimii tällä hetkellä postdoc-tutkijana Helsingin yliopistolla sosiaali- ja kulttuuriantropologiassa. Hän on yhdessä Heikki Wileniuksen kanssa Suomen antropologi -lehden päätoimittaja ja avoimen julkaisemisen puolestapuhuja.

Raportti kuvaa tieteellisten seurojen roolia vastuullisessa tieteessä
Keväällä julkaistiin Tieteellisten seurojen valtuuskunnan (TSV) tekemä selvitys, *Tieteelliset seurat ja vastuullinen tiede* (<https://doi.org/10.23847/tsv.214>), joka erittelee tieteellisten seurojen roolia vastuullisessa tieteessä – näkökulmina on avoin tiede, tutkimusetiikka ja tutkimuksen arviointi. Kyselyyn vastasi 116 tieteellistä seuraa TSV:n 291 jäsenseurasta; myös Suomen tieteellinen kirjastoseura kuuluu TSV:n jäsenseuroihin.

Selvityksen perusteella avoimessa tieteessä julkaisemisen ja toimintakulttuurin avoimuuteen liittyvät tehtävät ovat seuroille keskeisiä, kun taas tutkimusaineistoilla ja avoimella opetuksella on pienempi rooli. Tutkimusetiikan kysymykset eivät nouse seuroissa merkittävästi esiin. Tutkimuksen arvioinnissa, esimerkiksi vertaisarvioinnissa, seurojen rooli on tärkeä, mutta tutkimuksen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden arvioinnin edistämisessä seuroilla voisi olla enemmänkin annettavaa. Avoimessa tieteessä on tuotettu viime vuosina paljon kansallisia linjauksia, jotka tunnetaan tieteellisissä seuroissa heikosti: yli 40 prosenttia seuroista ei ollut käsitellyt yhtäkään 14 vastuullisen tieteen dokumentista, jotka kyselyssä listataan.

Niemi-Grundström Helsingin yliopiston kirjaston johtoon

El Minna Niemi-Grundström valittiin kesäkuussa Helsingin yliopiston kirjaston ylikirjastonhoitajaksi, ja hän aloitti työnsä kirjaston johtajana elokuussa. Niemi-Grundström siirtyi uuteen tehtäväänsä Tampereen yliopistosta, jossa hän työskenteli erikoistutkijana Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunnassa. Niemi-Grundström on aiemmin toiminut kirjaston johtotehtävissä Tampereen yliopistossa, Tampereen teknillisessä yliopistossa ja Turun yliopistossa. Yritysmailman puolella hän on työskennellyt Nokia Oyj:ssä tiedonhallinta-asiantuntijana sekä tiedonhallintatiimin operatiivisen toiminnan johtamistehtävissä ja kehittämisprojektien vetäjänä. Niemi-Grundström seuraa tehtävässään Kimmo Tuomista, joka siirtyi kesäkuussa Kansalliskirjaston ylikirjastonhoitajaksi.

Eduskunnan kirjasto viettää 150 vuotisjuhlavuottaan

Eduskunnan kirjasto juhli pyöreitä vuosia 3. kesäkuuta, jolloin tuli kuluneeksi 150 vuotta siitä, kun säätyvaltiopäivät 3.6.1872 antoi vastauksen keisarin antamaan esitykseen varojen määrittämisestä valtiopäivien kustannuksia varten. Eduskunnan kirjaston ensimmäinen työntekijä oli taloudenhoitaja Georg Jacob Rosenius, jonka tehtävänä oli "arkistoksi järjestää valtiopäivillä syntyneet asiakirjat, ja Säätyjen varaksi ostetut laki- ja asetuskokoelmat ym. sekä pitää huolta siitä irtaimesta tavarasta, jota säätykokouksia varten on hankittu". Kirjaston juhlavuotta varten on julkaistu teos *Eläköön Eduskunnan kirjasto! – näkökulmia 150-vuotiaan historiaan, nykyhetkeen ja tulevaisuuteen* (2022) ja koottu näyttely, joka esittelee kirjaston historiaa ja käännekohtia. Valokuvien ja lehtileikkeiden lisäksi näyttelyssä voi tutustua kirjaston ja arkiston kokoelmista poimittuihin merkittäviin asiakirjoihin ja kirjajarvinaisuuksiin. Kesäkuussa avautunut näyttely on avoinna Eduskunnan kirjastossa ma–pe klo 9–18 vuoden loppuun asti. (Lähde: Eduskunnan kirjasto)

Tervetuloa Suomen tieteellisen kirjastoseuran syyskokoukseen!

Kokous pidetään Tieteiden talolla
(Kirkkokatu 6, 00170 Helsinki)
29.11.2022 klo 17.00.

Voit osallistua myös etänä.
Tarkempaa tietoa jäsenkirjeessä

*Olen aina valmis oppimaan,
vaikken aina pidä siitä, että minua opetetaan.*
–Winston Churchill

■ Kansallisteatteri

■ Männistö

■ Rajamäen mökki

■ Toukola

■ Lukkarin tupa
olet tässä

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

■ Viertola

■ Suuri kivi

■ Jukola

■ Tammisto

■ Nurmijärvi

■ Impivaara